

DRÁMAMELLÉKLET

1980

OKTÓBER

BALOGH GÉZA

Oidipusz, avagy becsülete

ember „A színész nem önmaga, elveszett az emberek között,

saját lényét apró részekké morzsolta szét, amelyeket nem képes többé összerakni. De az eltékozolt részekért cserébe, nem kérve, hová hullottak, ha egyszer örömmel fogadták — többet kapott, mint adott; mert mintegy részévé és részesévé lett valamennyi emberéletnek, minden ember sorsának.” — Ružena Nasková, a század első felének nagy cseh tragikája (Az ember *tragédiája* 1904-es prágai felújításának Évája, aki szlovén színész-nőként Ljubljánában kezdte pályáját, s *alighanem az egyetlen*, aki tragika létre meg *Oberont is játszott.*) 1955-ben megjelent emlékirataiból való ez a részlet, amelyet Oldrich Daněk legújabb darabjának egyik mottójául választott.

Daněk magyarországi pályafutása szerencsésnek mondható. Valamennyi jelentősebb munkája színpadra került: *Szemtől szembe* című drámáját a Madách Kamaraszínház, *Egy házasságszédelő esküvője* című vígjátékát a győri Kísfaludy Színház mutatta be, eddigi legérettebb, gondolati tartalmát kontemplatív világlátását tekintve legizgalmasabb darabja pedig, a *Negyven gaz-fickó meg egy ma született bárány* több ízben is nyilvánosságot kapott — egy évvel a keletkezése után meg-jelent a mai cseh és szlovák drámák antológiájában (*A nagy paróka, Európa, 1967*), Giricz Mátyás kétszer is megrendezte (előbb Debrecenben, majd Szegeden), és néhány hónapja hangzott el a Magyar Rádióban.

A *Szünet után tör ki a háborút ugyanaz a gondolai megközelítés és valóságítás jellemzi, mint a *Negyven gazfickó*. Nem történelmi eseményt dramatizál, hanem valóságos emberi tettek súlyát mérlegeli, az ember erkölcsi felelősségét vizsgálja, s a tettek következményei szempontjából koránt sincs oly távol egymástól térben-időben a betlehemi gyermekgyilkosság és a náci meg-szállás kora.*

Daněk, úgy látszik, kedveli a mottókat. A királyi gárda második kohorsza hármasként számú különítményének történetét feldolgozó, a „nulla évben”, időszámításunk kezdetén játszódó *Negyven gazfickó* előtt Sartre-t idézi: „A drámaíró feladata kiválasztani az adott helyzetek közül azt, amelyik legjobban képes az ő belső nyugtalanságát kifejezni, s ezt egy szabad ember előtt álló problémaként kell a nézőnek bemutatni. Nincsenek már »színpadi jellemelek; a hősök csapdába esett szabad em-

berek -- mint ^{mi} magunk, mindannyian. Az egyén csak a kiutat keresleti... az egyetlen ... a sajátját ... A kiutat meglelve teremti meg önmagát. Az ember ön-maga szakadatlan teremtménye.” És bár Sartre szavai szinte szóról szóra ellentmondanak a cseh színpad haj-mindkét dráma—és a kezdeti publicisztikai beállítottságát mindinkább elhagyó, érett drámaíró valamennyi jelen-mindinkább elhagyó, érett drámaíró valamennyi jelentős munkájának — konfliktusa éppen a két mottóban jelzett lehetőségek között feszül. Feloldódni, felőrlődni a drámai helyzetben, megszűnni önmagunk lenni, vagy szüntelenül önmagunkat teremteni. És hogy a képlet nem ilyen egyszerű — erről szól a két dráma. Tudni-illik — legalábbis Daněk hőseinek drámai vétsége ezt bizonyítja — nincs ilyen választás. Akkor is szakadatlanul teremtjük önmagunkat, ha feloldódunk a szerep-játszásban, ha a maszk mögött, vagyis a történelem kínálta helyzetben eltűnünk, apró részekké morzsolódunk.

Benda színésztörténetének éppoly kevés köze van a konkrét történelemhez, mint a *Negyven gazfickó* cse-csemőgyilkosainak. Vladimir Benda sohasem létezett. A cseh színészek a protektorátus idején nem voltak kollaboránsok. De hogy megint csak ne egyszerűsítsünk, hanem — a darab szellemében — játsszunk inkább, egy divatos társasjáték nyomán mondjuk inkább így: „nem jellemző”. (Gogolt például — vagy bármely más orosz klasszikust — a Szovjetunió megtámadása után tilos volt játszani a megszállt területeken.) De különben sem egy színészlőről van szó, vagy legalábbis nem csupán egy színészlőről. Hanem konkrétan arról inkább, amit a szerző így fogalmazott meg a darab utószavában: „Bár a valóság meghazudtolja romantikus illúzióimat, még mindig meggyőződésem, hogy kis ember nem teremthet nagy művészetet. De vajon nem lehet a kis ember is nagy valamiben? Es megfordítva?” Általánosabban pedig arról, hogy az Oidipusz-játékot mindannyian és mindig játsszuk. Ki becsületesen, ki csalóként, megszegve a játékszabályokat. Mert elég nem bevallani valamit, és már felmentés se kell, annyira nem vagyunk bűnösök. Vladimir Benda becsületesen játszik. Színpadon nem játszhatta el, nem élhette meg a thébai király sorsát, de nagy színész, és tudja, hogy Oidipuszt nem szabad hazug módon előadni. Végig kell járni az utat, le kell folytatni a nyomozást, hogy rájöhhessünk, hol vétettük el, hol kellett volna abbahagyni, másképp csinálni, megfordulni, hogy ne ússzuk le a vándort. Ha pedig leütöttük, akkor be is kell vallani.

Mindenki felelős önmagáért. Nincs kollektív felelősség, mert az egyenlő lenne mindenfajta felelősség megszűnésével. A *Negyven gazfickó* vádlóból hirtelen ön-maga előtt vádlottá dermedő Tisztjét ez a felismerés öngyilkosságba kergeti. Benda élete a színpadon már a felismeréssel kezdődik. ő tisztességes bűnös. Bűneit apránként követte el, kis hazugságokkal, csalásokkal, ön-ámításokkal jutott el odáig, hogy feláldozta mások éle-

tét és feladta önmagát. És ezzel sürgősen abba is kell hagynunk a további párhuzamok keresését, mert amennyire „monotematikus” író Danék, a feldolgozás mód-ját, hangvételét, műfaját tekintve ugyanennyire különböznek is egymástól darabjai. Stílusát aligha lehetne nagy vonalakban meghatározni. A három bugyuta zsoldoskatona történetét fergeteges humorral színpadra állító bohózat, a *Ketten lóháton, egy meg számon szerzője* mintha nem is lenne azonos a *Prágai csillag* című Kepler-dráma alkotójával. Úgy váltogatja dramaturgiá-ját, mint más a ruhadarabjait. Praktikusan és biztos színpadismerettel öltözteti más és más köntösbe örök témáját, ahogy a tárgy súlya megkívánja.

Nagyon várható volt már, hogy az egész életében színházban lélegző Danék egyszer olyan drámával jelentkezik, amelyben a kulisszák világát hívja segítségül,

hogy újabb aspektusból elemezze az emberi felelősség kérdéseit, a történelmi meghatározottság és a „csapdába esett szabad ember” választási lehetőségei közötti összefüggéseket. „Főfoglalkozású” drámaíró. s ez Csehszlovákiában sem számít kevésbé különcségnak, mint nálunk. Igazi közege a színpad és a színpaddal rokon műfajok. Színész-rendezőként végzett a prágai Színművészeti Főiskolán, és diplomarendezése 'egyben drámairói bemutatkozása is volt. Ezt követően három évig játszott és rendezett Hradec Královében, majd a libereci színház művészeti vezetője lett. 1936 óta a Ba - randov Filmstúdió dramaturgja, forgatókönyvírója és rendezője. Színpadi művein kívül számos hangjátékot, tévéjátékot és filmet írt..

Szünet utáni tör ki a háború című drámáját — mint az utóbbi években keletkezett műveinek többségét a prágai Realistické Divadlo mutatta be.

Szünet után tör ki a háború

Egy élet színpadi története

Fordította:

Balogh Géza

Szereplők:

VLADIMIR BENDA, színész
ANTONIN STRUNA, a barátja
FŐORVOS
SEGÉDORVOS
FŐNŐVÉR
ÁPOLÓNÓ
ELLA
EMMA
EDINA
TÁNCOSNÓK

Bolond! Bolond! — Bolond van az erdőben; Tarka bolond; — sanyarú egy világ!

A szerző sóhaja, amelyet elrebegett, már helyette

William Shakespeare

Zene szól, már a sötét színpadon mozgást sejtünk. A színpad lassan, nagyon Lassan kibontakozik a sötétségből, sok fény és nagyon színes, nem kellene sajnálni a színváltókat. Az előtérben egy színészöltöző sminkasztala, mellette, a nézőkhöz közelebb, karosszék. A smink-asztal előtti székekkel együtt ez minden berendezés. Szerteszét próbababák sorfalai különféle jelmezek darabjaival. Nem is próbababák, inkább kirakati bábuk nád-bál, levegősek és áttetszők, most félig eltakarva jelmezekkel vagy jelmezrészletekkel. Az előtérben három táncosnő táncol hanyag mozdulatokkal a zene lassú, lomha ritmusára. Kék, rózsaszínű és fekete kosztümöt visel — akárcsak a táncosnők — az a három nő is, aki feltűnik közöttük. Előrejönnek, s talán csak most vesszük észre a kórházi ágyat a hát-térben

ELLA (a kékben) Gondolják, hogy meg fog halni? EMMA (a rózsaszín hölgy) Miket beszél, kérem? Hogy ejtethet ki egyáltalán ilyet a száján?! Ó és a halál! ELLA Hát, gondoltam... nem néz ki valami jól. EDINA (a fekete kosztüm) Remek színben van. Pontosan olyan, mint fénykorában.
EMMA Nem nagyon emlékezhet rá, kedvesem. Én még akkor láttam őt, mikor a Rózsaszín angyalt játszotta a Myrmidonban.
EDINA Ne mondja. Nem is látszik olyan idősnek. EMMA Természetesen kislány voltam még. Maga viszont nyilván emlékszik rá a Kis Lordból.
EDINA A Kis Lordot sohasem játszotta.
ELLA Nem hát! Én tudnék róla. Nekem minden szerepéről megvannak az újságkivágások. Valamennyi kritika. Tele van vele a padlás, hölgyeim. Mondja is a férjem, hogy egyszer még meggyulladunk.
EMMA (irigykedve) Minden nem lehet meg. Be kell ismernie, kedvesem, hogy volt idő, amikor egyáltalán nem írtak róla. Elvégre mindenki volt kezdő egyszer.
ELLA Csakhogy ő olyan kiugró tehetség volt, hogy...
EDINA Hogy micsoda?
ELLA Hogy egyáltalán nem kellett kezdőnek lennie. EMMA Tudják, hogy az ő előadásán ismerkedtem meg a férjemmel? Szegény megboldogult, mellettem ült, és Benda épp a Tábornok papucsban játszott — és

az én majdani férjem akkorákat kacagott, hogy belepottyant. az ölembe. Így ismerkedtünk meg. Mármint a férjemmel. Akkorákat nevetett... .

ELLA A Tábornok papucsban harminckettőben játszott. Harminckettőben volt a premierje.

EMMA (távozóban) Kedvesem, maga, úgy látszik, sokat ad a statisztikára. Csakhogy a művészetnek semmi köze a statisztikához. Semmi a világon. Az emlékezet. Az emlékezet az egyetlen, amiben megmarad valami — és mi már nem vagyunk éppen mai gyerekek, ezt el kell ismernünk.

Elmennek. A táncosnők a beszélgetés elején lassan közéjük furakodtak a halk zene ritmusára, majd körülálltak az ágyat a háttérben. Most színész-nő-hasonmásaikkal együtt elhagyják a színpadot. Benda ágyánál Antonin Struna ül. Csendes, örökké mosolygó férfi. Sohasem emeli fel a hangját — mindig nyugalmat és békét áraszt, Külsőre hasonlítania kellene Bendára

STRUNA Nem akartak beengedni.

BENDA Vízit lesz, *Toni*. Amolyan díszszemle ütközet előtt. Szíveskedjenek kiigazítani a sorokat, mielőtt el-esni küldjük önöket. Dobok meg trombiták, hogy szépen, gusztussal haljanak meg.

STRUNA Jól nézel, ki Láda.

BENDA Én „mindig remekül néztem ki, *Toni*. Olyan szép fekete fuvola sok fényes billentyűvel.

STRUNA Miért fekete?

BENDA A fuvola fekete, nem?

STRUNA Többnyire nem.

BENDA Na látod. Máig se tudok semmit.

STRUNA A színész mindenről tud valamit.

BENDA És semmit tisztességesen. Rendes vagy, hogy felugrottál. Hallom, nagyon szép könyvet írtál. STRUNA Majd megint eljövök, Láda.

BENDA Gyere.

STRUNA Eszedbe jut néha a Vrchlicky-kert?

BENDA Na hallod!

STRUNA Nekem nagyon gyakran.

Közben belépett a főorvos, a segédorvos, a főnővér, az ápolónő. Az ágy köré gyűlnek

BENDA Nocsak, ilyen szép számban? Talán futballra méltóztatnak készülni, vagy színházba? SEGÉDORVOS A főorvos úr szeretné megnézni önt. BENDA Éppenséggel nincs rajtam semmi látnivaló. Én

profí vagyok, főorvos úr, én csak pénzért mutogatom magam az embereknek — és kizárólag beöltözve, ki-sminkelve, gondosan előkészülve a fellépésre. FŐORVOS Hogy vagyunk, hogy vagyunk, Benda úr? BENDA Ocsmányul, főorvos úr. Maga itt az én egyetlen közönségem — és mi tagadás, rossz közönség.

Nem figyel a színészre, és gondolja a magát.

SEGÉDORVOS Talán nem lesz olyan rossz.

BENDA Ezt az ifjoncot meg akkor lássam, amikor a hátam közepit. Főorvos úr, ha tenni akar értem valamit, hagyja meg magnak valahol a műtők táján, a virágoskertben, vagy gyakorolja rajta a császármetszést, de hozzám ne eressze.

FŐORVOS Látom, jó a kedve, Benda úr.

BENDA Azt aztán nem. Ha őt meglátom, elmegy a kedvem.

FŐORVOS Mi baja van Brandejsky doktorral?

BENDA Az, hogy úgy gondolja, meghalok.

SEGÉDORVOS Téved, Benda úr.

BENDA Mikor énnekem jó volt a partnerem, segédorvos úr, és volt egypár kitűnő partnerem, mindig megéreztem, mit gondolnak, mit akarnak, hogy fog-nak reagálni a játékomra. Maga ocsmány partner lenne, segédorvos úr, száz mérföldről megérezni, mi-kor mozog bele a poénomba. A főnővér pedig egy közönséges vészmadár. Maga is úgy gondolja, hogy nekem kampec? Főnővér, mondja meg igaz lelkére!

FŐNŐVÉR Végül is mindnyájan elmegyünk egyszer, Benda úr.

BENDA Ez borzasztó szellemes mondás, kőbe vésetném a kórház bejárata fölé, főorvos úr.

FŐORVOS Igazságtalan, Benda úr.

BENDA Ne haljanak meg a diagnózisunk nélkül! Mindnyájan elmegyünk egyszer, szíveskedjenek igénybe venni a kórházunkat! Kényelmes krematórium a szomszédban!

SEGÉDORVOS Senki nem akarja bántani magát. BENDA Csakhogy én bántom magukat. Magát, fiatal-ember, rajtakapom a hazugságain. Azt se fogja tudni a végén, örüljön-e a gyógymód sikerének, vagy pedig sirassa el saját magát, hogy már nem ért semmit, nem képes felmérni semmit. Vészmadár nővér majd megvigasztalja magát, és elmondja, hogy „Több dolgok vannak földön s egen ...” Mi a véleménye, főorvos úr? Elbánunk velük. A poéngyilkosokkal meg a vészmadarakkal. Mi a véleménye?

FŐORVOS Megpróbáljuk, Benda úr.

Kifelé mennek

BENDA A nővérke maradhat. Nem lesz semmi bántódása, én csak egy hajdani szoknyapecér vagyok. De ha mégis közbejönne valami, főorvos úr, kérem ... hogy amit utoljára lát az ember, az valami szemre-való legyen. Maradjon itt, nővérke.

NŐVÉR Mindjárt visszajövök.

FŐORVOS Vízit van, Benda úr.

BENDA Na, jó. Lépjenek máshol a világot jelentő deszkákra, másutt is játszanak színházat. Az ember legyen jobban a konkurenciával.

Az orvosok és a nővérek elmennek

(Benda kis szünet után) Lányok. Hé, lányok, merre vagytok?

Halk zene szól... bejön a három táncosnő

(Benda ül az ágyon, dúdolja a melódiát) Szóval ezek már leírtak engem, lányok, ki hitte volna. Feladták. Ez a fődoktor is feladta. Az a vészmadár, a főnővér meg egyenesen meg volt hatva. Észrevettétek, lányok?

A lányok nem válaszolnak, csendesen álldogálnak

(Benda nehézkesen felkel, bizonytalan léptekkel a sminkasztalhoz botorkál — és leül a székre) Szóval ez a fődoktor is úgy gondolja, ő pedig öreg csataló. tudós öreg csataló, neki tudnia kéne. *(A tükörbe mutat)* Ennek is ugyanaz a véleménye. Te melyik vagy? Lányok, ezt ti nem ismeritek, ugye? Idegen úr. Mi lenne, ha letörölnénk, főorvos úr? Mi a véleménye? A sminkasztalnál mi sem egyszerűbb. *(Lekapja a fejről az ősz parókát)*

A táncosnők egy mozdulatba merevednek, hirtelen Ella, Emma és Edina suhan be. Most más milyenek, mint az első jelenetükben, ez inkább olyan hölgyek szellemi párviadala, akik művelteknek és bennfenteseeknek akar-nak látszani

ELLA *(a kék)* A színész bizonyos mértékben mindig divatbáb. Én amondó vagyok, amagamutogatáshoz nagy merészség kell.

EDINA *(a feketében)* Ha van mit mutogatnia?

EMMA *(a rózsaszínben)* Hátha csak azért adták erre a fejüket, hogy ne kelljen korán kelniök.

EDINA Vagy tetszik neki, hogy változtatják a jellemüket?

ELLA Az imént láttam Bendát. Az arca csupa ránc, még pocakja is van. Hajjaj, hol van már a tavalyi hó?!

EMMA Ó tulajdonképpen kortalan. Annyiszor láttuk őt és annyiféle alakban, hogy ő maga eltűnik mögöttük.

EDINA Talán így helyes. Talán az a jó, ha a színész eltűnik a szerepben.

Kisuhannak, a táncosnők lassan követik őket. Benda ezalatt az asztalnál letörölte a maszkját — és viszonylag fiatal ember lett. Az egyik próbababáról húszas évekbeli „bársonyzakót” vesz le. Egyre — vagy újra — szól a zene

BENDA Csak egyszer hadd próbálom meg, főorvos úr, csak még egyszer. Az Oidipusz-játékot. Ez egy olyan játék, tetszik tudni? Hol kellett volna abbahagyni, megfordulni, mikor nem kellett volna fejbe kólintani a vándort. És ha már fejbe kólintottad, valld is be. Ilyen játék. főorvos úr. Nagyon-nagyon régen kezdődött.

Belép a főorvos az öreg színész jelzett öltözetében. Talán széles karimájú kalapban és nagy csokornyakkendőben. Lehet, hogy ezeket a jelzéseket csak a színpadon veszi fel, de nem vagyok biztos benne, a színpadon alig-hanem csak Bendának kell átöltöznie. A jelmez és a maszkjelzés bizonyára nehéz buktató lesz a rendező számára. Most tehát belép a főorvos mint Színész, a zene abbamarad

SZÍNÉSZ Na nem! Mit látok? Biztos káprázik a szemem. Ez az a mi újoncunk?

BENDA Igen, kérem. Vladimír Benda.

SZÍNÉSZ Ej, Benda, Benda. És hol ül az a Benda? BENDA

Én. kérem... gondoltam... itt az öltözőben akartam ...

megérezni a levegőt.

SZÍNÉSZ Ezt a büzt, akarta mondani. Az egerek meg a trágya szagától van a szomszédból. Kegyeskedjék onnét a sarokból szagolni az ájert! Abból a nyirkos sarokból. Majd ha akad egy újabb boldogtalan, akit sikerül rávenni, hogy ehhez a társulathoz szegődjön, akkor kelmed majd átülhet a nyirkos sarokból arra a padra, meg vagyok értve?

BENDA Igen, kérem.

SZÍNÉSZ Csak hogy az egy másik sarok, egy másik pad, egy másik trágyardomb lesz. Majd ha követeket meg lovászfiúkat fog játszani, akkor előléphet a viaszos-vászonnal letakart padra. És amikor majd Oidipuszt fogja játszani, feltéve, hogy ez a koszos csepürágó banda valaha is előadja az Oidipuszt, akkor ülhet ide ehhez az asztalhoz, a törött tükörhöz meg a nyirkorgó székhez. Ahhoz persze, hogy eljátszhassa Oidipuszt, minimum a direktor lányát el kell vennie feleségül, és azt még, isten az atyám, ez a szerep sem éri meg, majd meglátja. Mivel azonban egyelőre nem játssza Oidipuszt, szíveskedjék a fenekét átköltöztetni a nyirkos sarokba.

BENDA Igen, kérem.

SZÍNÉSZ Megszöktünk hazulról?

BENDA Igen, kérem.

SZÍNÉSZ És megbántuk már?

BENDA Nem, kérem.

SZÍNÉSZ Majd eljön az is. És úgyis hiába. Minden megbánás hiábavaló. Szólitson mesternek. Jól hangzik, nem kerül semmibe, nekem meg jólesik.

A főnővér kosztümljésekkel beviharzik mint Színész-nő

SZÍNÉSZNŐ Ez a kis újoncunk? Aranyos fiú, nem? Mit szólsz hozzá, Petának? Bájós kis Cherubin. A diri jó vásárt csinált.

SZÍNÉSZ A mi dirink akkor is rossz vásárt csinálna, ha Moissit szerződtetné. Szeretném látni, hogy játszaná Moissi a Két csendőrt a boglyában, vagy a Szuronyt a zálogházban. Vegye tudomásul, Benda, hogy olyan hangszer lett magából, amelyen dilettánsok és sintérek muzsikálnak, és a mi színidirektorunk mind-két fogalmat egyesíti magában.

SZÍNÉSZNŐ Fiúka, ugorjon el nekem kandiscukorért, kapar a torkom. Petánakkel ne törődjön, a diri véletlenül viszonylag rendes ember.

SZÍNÉSZ De csak egészen véletlenül és nagyon viszonylag, Aztán mit akar ez a fiúka a színháztól? Milyen álmát reméli valóra váltani? Hogy nyüzsgő-jenek a hölgyek körülötte? Hogy híres legyen? Hogy kifogjon egy élteesebb özvegyet három bérházzal?

BENDA Szeretnék jó színész lenni.

SZÍNÉSZ Hehe. Egyszerű, mi? Hehe.

SZÍNÉSZNŐ Mit játszik ma este? Valamit biztos játszik, nem hinném, hogy a diri kulisszatologatónak szerződtette ezzel a bájós pofikával.

BENDA Levelet hoztam.

SZÍNÉSZNŐ Ó — a nagyjelenetem végszava ! Nézzétek a könnyeket a férfiak szemében ...
SZÍNÉSZ S asszonyaik nyitott ernyőit.
SZÍNÉSZNŐ Irigykedik, Petának?
SZÍNÉSZ Irigylem őt.
SZÍNÉSZNŐ És 'mit irigyel rajta? —
SZÍNÉSZ Hogy kezdő ... Hogy most kezdi a pályát. BENDA *(lakáruháát vesz fel)* Ez volt az első., főorvos úr kérem.

Halk zene, lassan betáncol a színre a három táncosnő. A színház valamiféle élő lettárát kellene alkotniok, csillogását és nyomorúságát, táncukkal „élő díszletet” formáinak. Gyakorlóruhájuk elnyűtt, mozdulataik és lányos bájuk mégis a szépség látszatát kelti.

Aztán felgördült a függöny — és én először életem-ben megláttam a túloldalról. A félhomályt, éreztem a süket csendet, amelybe úgy hullanak a szavak, mint kódarabok a kútba... de rád lehel egy meleg hullám, és te csak sejtet a rád szegeződő arcok kör-vonalait, amelyek azt mondják: no mit mondasz nekünk, mi jót hozol nekünk? *(Előrelép)* Levelet hoztam. Forró még és kicsit könnytől nedves, asszonyom, féfikönnytől, és ez más, ez több, mint a női könny. Ezt nem mondom, csak akarom mondani, benne van, bele kell férnie ebbe a két szóba. Levelet hoztam. Asszonyom, levelet hoztam.

SZÍNÉSZNŐ Adja ide, Jean.

Benda hirtelen zavarba jön, a zene megcsikordul, a táncosnők megállnak, a Színész is zavart

Nos, a levél. Hol van?
BENDA *(elfelejtette behozni a kellékei)* Én... bocsánat... *(Eltűnik a színpalán mögött, a táncosnők mosolyogva követik)*
SZÍNÉSZNŐ A nagyjelenetem! A legszebb jelenetem!

Ella, Emma és Edina lép be. Névetnek és tapsolnak!

ELLA Remek volt. Ki ez? Ki egyáltalán?
EMMA Nem is volt kiírva a neve. Milyen zavarban volt, mi?
Bár egy rendes színháznál ilyesminek nem volna szabad előfordulnia.
EDINA Először láttam életemben, hogy egy ember. akinek azt kell mondania, levelet hoztam, majdnem fő-szerepet csinál belőle.
ELLA Egy rendes színháznál tényleg nem fordulhatna elő ilyesmi.
EDINA Egy kis szórakozás legalább ebben az unalomban.
EMMA Nekem tetszett.
EDINA *(fitymálva)* Ugyan kérem .
BENDA *(belép, ismét a bársonyzakó van rajta)* Drága hölgyeim, engedjék meg, hogy bemutatkozzam, Vladimir Benda, színművész, a Thália Színtársulat tag-ja. Engedelmeükkel meghívom önöket előadássorozatunkra. Ahogy elnézem önöket, nem kétlem, hogy megpillanthatom arcukat a nézőtéren, ha a függöny kémlelőlyukán kilesek.

EMMA És valami vidámat is adnak?
BENDA Nagyságos asszonyom, a nevetés a legcsodálatosabb dolog, amit színész adhat az embereknek. Válság van, hadd legyen legalább vidám a nyomor, nem? Az igazat megvallva, elég sokba van ez nekünk. A legutóbbi állomáshelyünkön meg kellett fizetnünk a fogadósnak öt ülőhelyet, mert a vígjátékainknál az emberek leesnek a székről a nevetéstől — és ilyenkor bizony tönkremegy egy-kettő.

ELLA És játszanak valami komolyat is?
BENDA Nagyságos asszonyom, egy könnycsepp a néző szemében, ez a színész igazi és hamisítatlan diadala. A szerelem, a művészet óriásainak örök témája, oly gyakran boldogtalan, oly gyakran viszonzatlan, oly gyakran okoz fájdalmat. Elárulom önöknek: a magam részéről a szerelmet mindennél előbbrevalónak tartom a színpadon. Minden változtatban. Legyen bár elsőpró, andalító, szenvedélyes... vagy akár a környezet kegyetlen fojtogatásában vergődő.

EDINA Játszanak valami valóban értékeset is?
BENDA Ha nem szégyellném magam, madame, térdre rognék. Egy vidéki színész élete keserves és reménytelen. És mégis megéri, hogy szünet nélkül kóboroljunk egyik állomáshelyről a másikra, hogy csacska malacságokkal és érzélgős szomorújátékokkal etessük a közönséget, mert végül mégiscsak akadnak olyanok, mint önök, hölgyeim. Önöknek, madame, e néhány valóban értő nézőnek, akivel útközben találkozunk, előadjuk az Oidipusz királyt. Higgyék el, nehéz műsoron tartani, de legyen bár kegyed egyszál maga a nézőtér, már nem jöttünk hiába az önök városába. Letérdelek ön előtt.

EDINA És ön játssza Oidipuszt?

BENDA *(a hangja nem változik, mégis mintha kilépne ebből a komédiából)* Egyelőre nem, madame. Egyszer majd eljatszom. Azt az embert, aki kíméletlenül meg-vádolja önmagát, és feltárja tulajdon bűnét. Ez az én álmom, madame. Négy jegyet parancsol, vagy inkább hatot?

Betáncolnak a táncosnők.

(Benda keménykalapot tesz fel, és Weill dalának parafrázisát énekl)

Eljátsszuk most, nagyérdemű,
Ezt a koldusoperát,
és mert nyomor van ma bőven,
verjük szét a tanagrát ...

Ella, Emma és Edina tapsolnak, Benda fáradtan a tükörhöz ül. Antonin Struna lép be, és vele az ápolónő Anna szerepében

STRUNA Nagyon szép volt, Láda. Kezd menni neked.

BENDA Egy kicsit.. De ez még mindig semmi, Toni. Semmi.

STRUNA A mama csókolgat.

BENDA Mit csinál?

STRUNA Hát . a szokásos.

BENDA Apa . iszik?

STRUNA Ó is... a szokásos. Írhatnál anyádnak. Hogy megvagy, hogy már szerepeket kapsz... Ez Annuska. Neki sincs egy vasa se, hát majd összerakjuk, amink van. Annuska, ő Láda Benda. A Vrchlicky-kert királya. Már meséltem rólad egyet-mást, Láda. — Mi van?

BENDA *(feláll, büvöltlen nézik egymást Annával)* Semmi.

STRUNA Történt valami?

ANNA Dehogy...

STRUNA *(zavartan)* Csak mert úgy tűnt... Írhatnál anyádnak, jólesne neki.

BENDA Jó.

STRUNA Mit mondasz?

BENDA *(öntudatlanul)* Hogy majd írok... írok, Toni. Te mit csinálsz.

STRUNA Hébe-hóba közlik egy-két cikkemet ... *(Zavartan elhallgat)*

Benda és Anna még mindig bámulják egymást... míg be nem jön a Színész és meg nem zavarja a jelenetet. Élesen lép be, minden jelenetet élesen kell elválasztani az előzőtől, minden fényváltás nélkül, hiszen a hely és az idő lényegtelen. Belép a Színész... Struna és Anna lassan eltűnik,

SZÍNÉSZ Hát szóval kőszínházhoz megy a kis cögling. A színművész úr!

BENDA Ez csak... csak egy szerencsés véletlen, Mester.

SZÍNÉSZ Nem, nem. Kőszínházhoz nem szokás véletlenül kerülni. A direktorunk krokodilkönnyeket ont majd. Még az életben nem volt ilyen színlapkihordója. Hisz maga még a dédmamákat is elhozta az előadásra a sirboltokból. Hogy csinálta, fiacskám? BENDA Egy kis ripizés, mikor átadom a meghívót. SZÍNÉSZ Az egész életemet végigripacsokodom. De a színlapkihordás nem az én műfajom.

BENDA Apám egyszer valami folyadékot árult a piacokon fogfájás ellen. Egyszer aztán megitta az ősz szes lötytyöt — alkohol volt benne, vagy micsoda. Így

aztán befellegzett az üzletnek. De akkoriban én is vele mentem. Jól megfigyeltem az árusokat. az elnyű-hetetlen nyakkendőikkel, szabadalmazott harisnyakötőikkel, különleges befőttesüvegeikkel...

SZÍNÉSZ Most nem harisnyakötőt árul, hanem művészetet.

BENDA Ha egyszer el kell adni az árut, mindegy, hogy az művészet vagy harisnyakötő. És tessék elhinni, nagyon jó színészek akadtak ott a piacokon.

SZÍNÉSZ Ne hasonlítson engem a piaci bohócokhoz.

BENDA Hisz mi is bohócok vagyunk. Ok meg a kollégáink.

SZÍNÉSZ Oda nézzenek, hogy kinyílt a csipája! Mit tud maga a színművészetéről? Mi?! Kezdetben mindig könnyű, *fiacskám!* Szünet után tör ki a háború, csak a második felvonásban, amikor már ráncos lesz a pofikánk. Nagyon hosszú pályán futjuk ezt a versenyt, és mit tud erről maga?

BENDA Tanulni akarok, mester!

SZÍNÉSZ A medvetáncolatotól! Meg a kikiáltóktól a bódék előtt. Ha már belopódzott a birkózók sátrába. halljuk, mit csórt el tőlem? Mit visz magával a kő-színházba Tomasevskytól? (Egy ideig vár a feleletre, amely nem érkezik. Keserűen) Semmit, ugye? Pedig lophatott volna tőlem. Tőlem megtudhatta volna a színész legmélyebb titkát, ami csak létezik. Azt, amit nem mond lel magának soha egyetlen rendező, egyetlen színigazgató sem. És amit önként nem vall be színész még a halálos ágyán sem. Mit mondhatok én magának? Érdeklí gyáltalán?

BENDA Érdekel.

SZÍNÉSZ Egy kupica rozspálínkát. — És ne bámuljon így rám, ez vár magára is. Mert fülig szerelmes a világot jelentő deszkákba, ebbe az egész festett világba, amely egérszagtól büzlik. Ez nem boldog szerelem, nekem elhiheti, Benda. Mert ha majd olyan vén ripacs lesz, mint én, rájön, hogy jó, ha kétszer-háromszor sikerül igazán elkapni valamit az életben. Valamit a színpad és a fülledt nézőtér között, vala-mit, ami csendben felragyog. Jelenség. Művészet. Szín-ház. Kétszer, háromszor az életben. Aztán majd megint vár egy darabig, és újra megint, egy kupica rozspálínkával a kezében már-már úgy érzi, itt van, de nem. Csakhogy akkor már mindig várni fogja ... Na, hozza azt a rozspálínkát?

BENDA Ez... volt a titok?

SZÍNÉSZ Ez egyáltalán nem titok, ezt tudja mindenki. A kőszínháznál igazi titokra lesz szüksége.

BENDA És az mi?

SZÍNÉSZ Jön az a kupica?

BENDA Jön.

SZÍNÉSZ Állj a fénybe. Találd meg a reflektort. A rendezők mostanában nagy előszeretettel borítják fél-homályba a színpadot. Azt hiszik, minél nagyobb a félhomály, ok annál nagyobb rendezők. Hát csak hadd gondolják, te pedig találd meg azt az egyetlen reflektort, és állj bele a fénybe, és ne moccanj. A többiek kóvályogjanak csak a művészi félhomályban, és vakkantsák el a szövegüket, és ha valamelyikük oda találna menni a fénybe, lökd fel, bármivel, ami a kezéd ügyében van. Állj a fényben, hadd lássanak! A rendezők ugyanis csak azért találták ki a félhomályt, hogy ok jobban látszódjanak, a színészek meg kevésbé. És ha megint egy ilyen dalitársulathoz keverednél, amelyik még a félhomályra se képes — akkor legalább tégy mindig egy lépést hátra. Az, aki veled beszél, kénytelen lesz háttal állni a közönség-nek — és bár te hátrább vagy, téged lát a közönség. Rajtad a fény! Hát így ... Nem mondom, hogy ezzel bejutsz egy kőszínházhoz... ja, persze... hisz te már bejutottál. Belépsz a fénybe. Eridj azért a pálínkáért. (Es lassan, öreg, megfáradt emberként ki-ballag)

Zene. Betáncolnak a táncosnők. És Benda villámgyorsan felölti a libériát, és a táncosnők elé lép. Benda fel-lépései alatt a táncosnők mindig mozdulatlanok, ok az élő díszlet

BENDA Uram, levelet hoztam, Véres és utolér, mint a kardcsapás. Ha feltépi a borítékot, az a seb nem

gyógyul be többé. Ilyen ez a levél, uram — és én vagyok Zsán, és ez az én jelenetem, állok a fényben, és ennyit mondok — Levelet hoztam.

A kellékek inkább csak képzeletserűek. A táncosnő) elmennek, Anna jön, megöleli Bendát.

ANNA Nekem tetszett.

BENDA Várd meg a holnaputánt. Bobcsinszkijt játszom. Nem holmi hárommondatos kereskedőt, de Bobcsinszkijt! Lesz krumplilángos?

ANNA Lesz mese?

BENDA Miről?

ANNA Az elefántokról még nem volt. Miért mesélsz mindig legzotikus állatokról?

BENDA Mikor tizenkét éves voltam, kaptam egy könyvet a tanító nénitől. „Kelet-Afrika állatvilága.” Ezeket a meséket akkor találtam ki. Lehet rózsaszínű az az elefánt?

ANNA Lehet. A lángos lehet barnára sült?

BENDA Lehet.. (Könnyedén mesél, fölényesen és mosolyogva) Szóval — az egyik elefánt rózsaszínű volt. Olyan pompás illata volt, a többi fiatal elefánt, mi-kor az elefántkislányokhoz ment, odadörgölte hozzá az ormányát, magába szívott egy kis illatot, és az elefántkislányok elolvadtak a gyönyörűségtől, milyen illosak az elefántfiúk. De amikor a rózsaszínű elefánt ment légyottra, az elefántkislányok kinevették. nézzétek, milyen furcsa színe van, és agyonlocsolta magát ezzel az új elefánt-illatszerrel. Méregbe jött hát a rózsaszínű elefánt, bement a mocsárba, és be-kente magát sárral. Az elefántkislányok erre azt mondták: igaz, hogy szürke már, de azért furcsa, meg borzasztóan bűdös is. És a rózsaszínű elefánt így megértette, hogy nincs semmi keresnivalója az elefántok között, fogta magát és leszerződött egy varietéhez — és ott mindenki csodálkozott, oda nézz, rózsaszín elefánt —, és mindenki odadörgölhette hozzá az ormányát, és vehetett egy keveset abból az illatból, az elefántlányok pedig tapsoltak — és a rózsaszín elefánt hajlongott.

ANNA (vidáman) És mi ebből a tanulság?

BENDA Hogy a varietében a rózsaszínű elefánt is boldog lehet.

ANNA Szép mese volt. Fogalmam sincs, tényleg olyan finom lesz-e az a lángos.

Struna belép, Benda és Anna zavarba jön

Toni ... Nahát ... Ül csak le. Gondoltam...

STRUNA Hogy nem jövök el soha?

BENDA Gondoltuk... hogy neheztelni fogsz ránk, Toni.

STRUNA Megesik néha az ilyesmi. Kicsit olyan volt, mint a Capuleték bálján.

BENDA Kinek a bálján?

STRUNA Capuleték.

BENDA Mit nagyképűsködsz itt velem? Mit zagyválsz összevissza tudom is én milyen bálról? Elvettem tőled egy lányt. Nem tehetek róla. Hát —ennyi az egész.

ANNA Nem vett el. Ne vágj föl. Magamtól jöttem.

STRUNA Tudom én azt.

ANNA Akkor mit akarsz? Minek jöttél ide?

STRUNA Mert Láda a barátom. Mert nem szeretnélek elveszíteni benneteket. Mindkettőtöket. Meg amúgy is... el kellett jönnöm. Rossz hírem van, Láda. Meg-halt a mamád.

BENDA És csak most mondd?

STRUNA Ideje. Itt az ideje. Holnapután van a temetés.

BENDA Hogy halt meg?

STRUNA A mosóteknő mellett. Hirtelen.

BENDA A mosóteknő mellett. Egész életében a mosó-teknő mellett ácsorgott. Nem is halhatott meg másképp.

STRUNA Írtál neki legalább?

BENDA Nem. — Apa?

STRUNA Senki nem tud róla.

BENDA Ki intézte a temetést?

STRUNA A néné. Meg egy kicsit én is.

BENDA Köszönöm.

STRUNA Mit?

ANNA Elmegyek veled.

BENDA Hova? ANNA

A temetésre.

BENDA Mami... Holnapután *nem* tudok menni. Játsszom.

ANNA El lehet intézni valahogy.

BENDA Nem, ezt nem lehet elintézni. Atyaisten, micsoda ocsmány mesterséget választottam: A saját anyja temetésére *nem* mehet el az *ember!* Megérti ezt valaki?

STRUNA Talán... mégis valahogy... Láda!

ANNA Én elmegyek, Láda. Nem ismertem ugyan, de ...

BENDA Egész életében a mosóteknő mellett állt. És azt hiszitek, nem is tudott valami más. elképzelni? Hogy abban a gőzben nem látott néha egy másfajta életet? A fia számára legalább, ha már magának nem? Nem kell valakinek feltétlenül a sírjára állítani az emlék-követ. Körülálljátok a sírt, beledobtok pár földdarabot, beleszipogtok a zsebkendőbe, aztán mentek tovább a dolgokra, a vendéglőbe, virslit enni. Én... játszani fogok. Gondoljatok rólam, amit akartok, éri játszani fogok. Már semmi más *nem* tehetek érte.

Betáncolnak a táncosnők

(*És Benda játszik*) Nagyon kérem...*ne vágjon* a szavamba. Ne vágjon a szavamba! Megyünk együtt Filip Antonovicsékhoz, egyszer csak azt mondja *ám* Pjotr Ivanovics : Nem néznénk be a vendéglőbe? A gyomrom nincs egészen rendben. Reggel óta egy fa-latot se ettem.

A táncosnők pózt váltanak

Mami, voltál te egyáltalán valamikor színházban?

A táncos nők pózt váltanak

Hát, amint benyitunk a vendéglőbe, ott, egy fiatalember, egy elegáns fiatalember, civilben. Végigmegegy a *termen*. Néz fűrkészve jobbra-balra. Volt valami az egész emberben... az arca, a *tekintete*...

A táncosnők pózt váltanak

Emlékszel, mami, mikor kiöntöttem az egész kékítőket? A

táncosnők pózt váltanak

Pjotr Ivanovics megkérdi halkán : Ki ez a fiatalember? — Hogy ki? azt mondja Vaszilij... Ne szólj közbe, Pjotr Ivanovics! Ne vágjon a szavamba! Maga nem tudja elmondani ! Biz isten, nem tudja, hiszen *selypít* — van egy rossz foga, kérem, attól *selypít*. Hogy ki ez a fiatalúr, kérem? — mondja Vaszilij. — Valami tisztviselő, kérem. Pétervárról jött: Ivári Alekszandrovics Hlesztakov.

Ella, Emma és Edina lép a színre, tapsolnak. Benda hátralép. A táncosnők esetleg a színen maradnak, nyugodtan, ellazítva, „civilben”

ELLA Annyira tetszett nekünk ez a fiatalember, fekete szalagot visel, gyászol valakit, észrevették? Nagyon érdekesen néz ki vele. Vajon kit gyászol?

EDINA Biztos valamelyik hozzátartozóját. Valóban érdekes színész. Én egyáltalán nem bánnám, lányok, ha *engem* valaki meggyászolna egy fekete szalaggal.

EMMA Miért feketével? *Miért nem inkább rózsaszínnel?*

EDINA És miért pont szalaggal? Igaz, miért nem *harisnyakötővel?* Hihi.

Benda háromszögletű kalapot tesz a fejére. előrejön a portálhoz, Ella, Emma és Edina durván a táncosnők helyére furakszanak, és kórusban „ah”-ot sóhajtanak

BENDA Uraim ! Azért kérttem önöket ide, mert egy igen kellemetlen hírt kell közölnöm: revizor jön hozzánk. (*Ledobja a kalapot az előszínpadon*)

Azokat a ruhadarabokat, amelyekre már nincs szükség, mindig eldobálják a rivaldánál, így a díszlet egyre csúszpásabb. A darabrészletek sodró ritmusban követik egymást. Így most esetleg az egyik táncosnő babérkoszorút rak Benda fejére. Az ing és a babérkoszorú eléggé komikus összeállítás, de nem kellene félnünk tőle, és Benda túltehetné magát ezen a handicapen

Ki az, ki hozzám szól a sokaságból? Egy hang visítja Caesart, a zenén is Túl hatva. Szólj, Caesar kész hallani.

Ledobja a babért, felbodorzza üstökét, Ella, Emma és Edina „Áááh”-t sóhajt, és Benda rákezdi

Egyszer a minisztériumban én vezettem az egész osztályt. Generálisok pályáztak rá, marakodtak érte. Mi-kor aztán mindenki látta, hogy semmire se mennek velük, értem küldtek. Futárokkal kerestettek, más se lehetett látni az után, csak futárt, futárt — harminc-ötezer futár! (*Benda hirtelen abbahagyja és a háttér-be megy*)

Ella, Emma és Edina lassan, elgondolkodva körbejárja a színpadot, most azokon a helyeken állnak, ahol Benda a szerepeiből játszott. És ahogy eddig hol frivolnak, hol kínosan korlátoltnak ismertük meg ezeket a hölgyeket, most egyszeriben nagyon őszinte hangot kellene megütniök, amelynek csendes, váratlan igazsága megcáfolja korábbi fölényességüket

ELLA Az ember, ha az ő játékát nézi, egyszerre valami... valami tisztábbal találja szemben magát. Talán önmagával. Mintha elfelejtené saját hitványosságát.

EMMA Az ember, ha az ő játékát nézi, egyszerre valami ... valami mélyebbel találja szemben magát. Talán önmagával. Mintha elfelejtené saját felszínességét.

EDINA Az ember, ha az ő játékát nézi, egyszerre az ismeretlennel találja szemben magát. Valamivel, amit nem ismert, vagy talán — nem akart ismerni.

Csendesen és komolyan, elgondolkodva kimennek mindhárman a színről

ANNA (nevet) Hát ezt meg honnan vetted?

BENDA (frakkot vesz. Ó is jókedvű) Honnan vennék én bármit is? Kölcsönkénten a színház ruhatárából. Az igazgatóság szíves engedélyével. Az igazgató úr el-küldi bohócait, hogy szórakoztassák az urakat. A csörgősipka rosszul venné ott ki magát, hát ezért a frakk a készletből.

ANNA Mondd, hogy van az, hogy ennyire tudsz frakkot viselni? Figyeltelek a színpadon.

BENDA Čicháček főpincér. A Szent Sír borozó főpincére. Nálunk lakott a harmadik emeleten, és még a walesi herceg se tudta olyan természetességgel viselni a frakkot, mint Čicháček úr, mikor minden este el-ment a Szent Sírba. És jól megfigyeltem Čicháček urat. Néha, mikor jó kedve volt, kaptunk tőle egy koronát.

ANNA (megcsókolja) El ne vessz ott nekem.

BENDA Hol?

ANNA Ott fenn. A frakkok közt.

BENDA Én? Hogy -én? Elveszek a frakkok közt. Ancsi . . . A

főorvos lép be frakkban, Landecký szerepében

(Benda egy pillanatra kiesik a szerepéből) Talán akkor? Mi a véleménye, főorvos úr? Talán nem kellett volna akkor odamennem. De hát a bohóc oda megy, ahová küldték. És nem történt semmi — Jó estét, méltóságos úr.

LANDECKÝ Jó estét. Maga... bocsásson meg ...

BENDA. Benda. Vladimír Benda. A színháztól.

LANDECKY Persze, ismerem ezt a nevet. Azt hiszem, láttam is magát néhányszor. A feleségem *nagyon* szeret színházba járni.

BENDA Ön nem?

LANDECKY Én... nem hiszem, hogy a varrógépek mentségre szorulnak. Én varrógépeket gyártok, tud-ja? És a feleségem kicsit szegyenkezik emiatt, úgy véli, kevésbé triviális a varrógép, ha egy *kis* művé-szettel kenegeti. Miért ne?

BENDA De ön nem így gondolja?

LANDECKY (vállat von) Miért ne?

BENDA A varrógép legalább varrni tud. Mi csak kelepccét varrnak a nézőkre, hogy ez a darab vászon egy fa. (A könnyedén túlhangsúlyozott élénk egyetértés gyakori formája a humorának)

LANDECKY Tessék?

BENDA Tessék?

LANDECKY (zavartan) Mi ... ugyebár... a varrógépekről beszélünk?

BENDA Én a színházról beszéltem.

LANDECKY Hm... Társalogjon inkább a feleségemmel. Szébb, mint én, kellemesebb, mint én, és maga jobban fogja érdekelni, mint engem. A jóképű férfiak *mindig* érdekelték.

Bejön a főnővér Landeckyné szerepében

LANDECKY *NÉ (bevonul — úgy hat, mint egy nagy-világi hetéra)* Látom, a férjem jól előkészítette az antrémat. Ugye. így mondják, Benda úr? Jó estét. Örülök, hogy eljött. (Bemutatja a segédorvost a Barát szerepében. Szemüveg, savanyú intellektuel) Ez a mondjuk — jó barátunk. Bölcsesség házhoz szállítva.

BENDA (kiesik a játékból) Nem. Ezt nem. Ezzel megbántom őt, főorvos úr. Nem volt ilyen egyszerű. Ő egyáltalán nem volt... csak egy hibája volt. Hogy perzsaszőnyegen jött a világra. Három perzsaszőnyegen. Ne bántsuk őt.

LANDECKY *NÉ (másképp. Egyszerre valamiféle mindentudó szomorúság van benne)* Látom, a férjem jól előkészítette az antrémat. Ugye, így mondják, Benda úr? Jó estét. Örülök, hogy eljött. Ez a — mondjuk — jó barátunk. Bölcsesség házhoz szállítva. Beledob egy kérdést, kijön belőle egy bölcsesség.

A Barát némán meghajol

Benda úr. Kiváló színész.

LANDECKY (fanyarul) Önök, ugyebár, a művészetről fognak csevegni? (Kimegy)

LANDECKY *NÉ (utánakiált)* Hátha sor kerül a varró-gépekre is!

A férj nem reagált

A művészetről fogunk csevegni, barátom?

BARÁT Ha van mit mondani róla.

LANDECKY *NÉ* Van. Ezt nem lehet elvitatni Benda úrtól.

Nem emlékszel valami bölcsességre a *színészet*-ről?

BARÁT „A színészek abban hisznek csak, ami a sikert elősegíti.”

LANDECKY *NÉ* Nem hittem, hogy azonnal megsérted a *vendégünket*.

BARÁT Nem én. Ez Nietzsche.

LANDECKY *NÉ* Inkább adhatnál valami tanácsot. A tanácsadásban utolérhetetlen. Mi a legutóbbi bölcsesség a színházzal kapcsolatban? Halljuk. Ne habozz!

BARÁT Túlságosan németek vagyunk. Túl protestánsok. Polyton azt *hiszzük*, hogy a művészetnek jobba kell tennie valakit, az igaz útra vezetnie. A franciák ellenben megértették, hogy a művészet is játék. Játék önmagáért. Csak úgy, a felnőttek szürke világának szivárványosabb tarkasága kedvéért.

LANDECKY *NÉ* Ezt 11 *mondta?*

BARÁT Nem áruлом Úgy fogom terjeszteni, mint a saját gondolatomat.

LANDECKY *NÉ* És ez a csúcsa a bölcsességének. Jó gondolatnak tartja. Benda úr?

BENDA Csak abban hiszek, ami elősegíti a sikeremet, ahogy az az úr mondta ...

BARÁT (kisegíti) Friedrich Nietzsche.

BENDA Köszönöm.

LANDECKY *NÉ (Bendához)* Biztosíthatom, hogy a férjemmel még fagyosabb. Minél fagyosabb, annál szabadabbnak érzi magát. Ezt nem bírja a férjem leginkább.

BARÁT A férj arra való csupán, hogy felszarvazzák. Ezt egyedül *találtam ki*.

LANDECKY *NÉ* Nem akadna valamilyen szellemes idézet a szerepei közt, amivel két vállra fektetné? Nagyon örülnék, ha valaki a saját harcmezején szegyenitené meg.

BENDA A szerepeimből, lát nem tudom. Idézetre pedig csak egyre emlékszem. Lakott mellettünk az alagsorban egy bizonyos Taube úr. Ez a Taube úr szombatoként fizetés után soha nem talált haza. Mindig megkapaszkodott a sarkon a lámpaoszlopban — sokáig méregette a ház kapuját és azt mondta: „Tudja Erzsók, tudja Palkó, mért pont te nem tudod, Jankó?” No és mivel Taube úr valamilyen csoda folytán mindig hazakeveredett, hát én azóta nagyon hiszek az idézeteknek. Mellesleg nem is Jankónak hívták.

BARÁT Na, tessék. Persze ez kissé alagsori bölcsesség.

LANDECKY *NÉ* Vigyázz, barátom.

BENDA Én alagsorban születtem. Minden, amit láttunk az emberekből, a lábuk volt.

BARÁT Legalább magának is jutott valami a hölgyekből, mi?

LANDECKY *NÉ* Vigyázz, barátom. Nem veszed észre, hogy a bolondját járhatja velünk.

BARÁT Színész. • Fuvola, amelyen furulyázni lehet. Ez csak az én külön bejáratú változatom a Hamletre.

BENDA (meghajol) Alagsori fuvola kölcsönfrakokban.

LANDECKY *NÉ* Barátom — nem kellene kissé átnézned azt a Hamletet? Mit nézel? Nem jut eszedbe egyetlen megfelelő idézet?

BARÁT Dehogynem. „Minden elveszett, kivéve a becsületet, és abból is alig hagytak az ördögök.”

LANDECKY *NÉ* Ki mondta ezt?

BARÁT Valamilyen Valois. Vagy Bourbon?

LANDECKY *NÉ* Nem tudod biztosan?

BARÁT Ha nem tudom, kitalálom.

LANDECKY *NÉ* Nem értenéd ,meg jól, amiről beszélni szeretnék Benda úrral.

BARÁT Gratulálok, Benda úr. (Meghajol és el)

LANDECKY *NÉ* Minden kölcsönben van rajta. Magán csak ez a frakk.

BENDA Nemigen vagyok járatos az ilyesmiben, de meg szeretném jegyezni, hogy boldog házasságban élek.

LANDECKY *NÉ (megdermed. Majd kis idő múlva lassan elmosolyodik)* Maga olyan bübajosan szókimondó. Hát ennyire fél tőlem? Félelmetes vagyok? Csak üzleti ügyben akartam beszélni magával. Frakokban többnyire üzleti beszélgetést szokás folytatni. meg-szokja majd, máskor is eljön ide.

BENDA Bocsásson meg, de nem tudok varrógépekkel üzletelni.

LANDECKY *NÉ (nem vesz tudomást a gúnyos hangról, komoly és csendes)* Van annál rosszabb is, Benda úr. A varrógépgyártást könnyedén át lehet állítani gépfegyverek gyártására... és ez keresett cikk manapság. Szóval — lehet, hogy sötétebb üzletekről is hall itt egyet-mást, nemcsak a varrógépekről. De én nem kínálok magának se varrógépet, se gépfegyvert. Egy színházat szeretnék felkínálni magának.

BENDA Az igazgató úr hálásan fogad mindennemű támogatást...

LANDECKY *NÉ* Nem az igazgatóról beszélek, én magáról beszélek.

BENDA Hogyhogy — rólam?

LANDECKY *NÉ* Felajánlok önnek egy színházat. Vagy legalábbis a hozzávaló pénzt. A pénznek nincsen szaga. A barátunk megmondaná, kinek a mondása ez.

BENDA Ez... nem ilyen egyszerű. Bérleti szerződésre volna szükség ...

LANDECKYNÉ Mire való a férjem? Hacsak *nem* arra, hogy szarvakat viseljen.

BENDA De hát én... színész vagyok. Nem vagyok vállalkozó.

LANDECKYNÉ Maradjon meg színésznek. Ez volna az egyik feltétel.

BENDA Azt játszhatnám, amit akarok?

LANDECKYNÉ, Amit akar.

BENDA (*kisvártatva, rekedten*) *Elfogadom.* LANDECKYNÉ

A további feltételek nem is érdeklik? BENDA *Elfogadom.*

Bármilyen feltételek legyenek. LANDECKYNÉ (*szorosan elébe áll*) Egyetlen feltételem

van: legyen nagyon drága. A férjem azt gondolja, megvásárolt engem — és a maga módján igaza is van. Én csak azt szeretném, ha — a magam módján — sokba kerülne neki. Ezen kívül... nincsenek feltételeim. (*Lassan kimegy*)

Benda a további jelenetekre frakkban marad

BENDA Azt hiszem, szerettem őt, főorvos úr. Nem, ezzel csak szépiteni akarom a dolgot, és mi most Oidípust játszunk. Nem hallgatunk el semmit. *Igy* kell ezt a játékot játszani, tisztességesen. Azt hiszem, szerelmes lettem abban; a pillanatban, amikor kimondta: „Felajánlok önnek egy színházat.”

STRUNA (bejön) Nem követsz el hibát, Láda?

BENDA Mi bajom lehet? Mi bajom lehet nekem?

STRUNA Nem értesz ehhez.

BENDA *Tudok* játszani.

STRUNA Áruvédjegy leszel a varrógépeken. Vagy valami rosszabb gyártmányon.

BENDA Rosszabb gyártmányon?

STRUNA Ha varrógépet gyártanak, könnyen gyárthatnak... géppisztolyt is.

BENDA Toni! Láttad már valaha, hogy egy színház áruvédjegy legyen valamin? Láttál ilyet valaha? Én nem. Lehet, hogy Shakespeare-t valamilyen serfőző pénzelt. Tudsz róla valamit? Még azokat a királyokét is alig ismered, akiknek írt!

STRUNA Te nem vagy Shakespeare, Láda!

BENDA Mit hahagsz itt? Felcsaptál vészmadárnak?

Játszani fogok, érted?

Ella, Emma és Edina lép be, figyelnek, mintha egy színpadi monológot hallgatnának

Nem *leszek* fuvola, akin kedvére játszhat mindenki, minden hülye rendező és minden tehetségtelen író. Én játszani fogok — és nincs ennél nagyobb dolog. Számomra legalábbis.

Megszólal a zene, megjelenik Landeckyné

LANDECKYNÉ Mit csinálsz, mikor rossz kedved van?

BENDA Nem szokott rossz kedvem lenni. LANDECKYNÉ Akkor se, ha egyedül *vagy*?

BENDA *Ritkán vagyok egyedül.*

LANDECKYNÉ Hm. — *Épp ez az, ami néha rosszul esik nekem.*

Benda megdermed, pillanatnyi feszültség, nézik egy-mást, 'mi csak sejtjük, miről van szó. Landeckyné fel-oldja a feszültséget, eltér a témától, de nem felejt el tudatni, hogy ez menekülés. Ellát, Emmát és Edinát használja fel erre

Nézd, hogy bámulnak. Ki nem állhatom a tömeget. És egy kicsit félek tőle.

BENDA (*komoran*) Azt mondtad — *feltétel nélkül.*

LANDECKYNÉ Én nem tudom, miről beszélsz? Én a tömegről beszélek.

BENDA Próbáld nem a tömeget látni. Próbáld sok embert látni.

LANDECKYNÉ Neked minden olyan csodálatosan egyszerű. Hogy lássak embereket azokban, akik kórusban üvöltik a sportszarnokban, hogy *Sieg heil*, és fátylás felvonulást rendeznek. Láttam őket a híradóban... (*Nagyon közel megy Bendához*) Ne mondd nekem, hogy szereted őt, legalább most ne mondd. *Ölelj meg.*

Lassú keringőt kezdenek táncolni, Struna lehet, hogy csak most megy el lassan, felhúzott vállal, a három grácia összenéz, összesűg, kicsit vihognak is talán

ANNA (*belép*) Jól van, értem én.

A zene abbamarad, Landeckyné eltűnik, Ella, Emma és Edina a színen maradnak, szemtanúi lesznek a családi jelenetnek, és időnként egész közletről szemügyre veszik őket, tetszik nekik, szenzáció. Anna és Benda egyáltalán nem vesz tudomást róluk

BENDA Nem értesz semmit. Egyáltalán semmit nem értesz. Úgy viselkedsz, mint egy közönséges, féltékeny asszony.

ANNA Én egy közönséges féltékeny asszony vagyok.

BENDA Ezt meg éppenséggel *nem* gondoltam volna rólad.

Soha nem hittem volna.

ANNA És mit hittél? Hogy majd kefélegtem a kölcsönfrakkodat, mikor találkára méssz azzal a cafkával? És közben még mondogatom, hogy igazad van, ti ketten jobban illetek egymáshoz? Tudod, mi vagy te? Ringyó, aki eladta magát a színházért. Engem meg oda-dobtál ráadásnak.

BENDA Legalább ne légy közönséges, nagyon kérlek.

ANNA Anya, mikor néha otthon volt, mindig mondogatta — nem igaz, hogy az ember nem tehet semmit.

Az ember legalább káromkodhat egy jót.

BENDA Látszik, honnan örökölted.

ANNA Aha.

BENDA Kérlek, nem beszélhetnék értelmesen?

ANNA Mi van ezen értelmes?

BENDA Talán nem lehet úgy elválni egymástól, hogy ne romboljunk *szét* mindent, ami szép volt? ANNA Jó. (*Leül és vár*)

BENDA Mi jó?

ANNA Beszélj értelmesen.

BENDA En... természetesen tudom, hogy megbántottalak. El tudom képzelni, mit érzel. Hiszen annyiszor játszottam ezt a jelenetet — és játszottam benne a jót is, meg a rosszat is. Most a rosszat játszom, az intrikust, tudom. De nem tehetek róla, és nem tudok hazudni. Nem adtam el magam semmiért. Egyszerűen — szerelmes lettem. Annyi érzelmet kell kiadnom a színpadon, hogy... merítenem is kell valahonnan. (*Közben kinos neki, kicsit bakizik, ingerülten kiesik a szerepéből*) Igen, ezt mondtam, főorvos úr, tényleg ilyen fennkölt baromságokat mondtam.

ANNA Ez minden?

BENDA Nem minden, de... .

ANNA Akkor én is mondom neked valamit. Gyereked lesz.

BENDA *Nem!* — Ne, ezt csak kitaláltad! Kitaláltad, hogy magadhoz kössz, meg a családi tűzhelyhez, meg a hokedlidhoz. Valld be, hogy csak kitaláltad!

ANNA (*kis szünet után*) *Na jó.* Nem lehet túljárni az eszeden. Nehéz téged törbe csalni.

BENDA Hogy tehetsz... hogy játszadozhatsz olyan... olyan szent dologgal, mint az élet?

ANNA Meg kellett próbálnom mindent. Tudod, az olyan lánynak, amilyen én vagyok, minden jó, csak megtarthassa a férfit.

BENDA Ancsi, kérlek, ne butáskodj. Hisztériával nem megyünk semmire.

ANNA Ne félj, nem ugrom ki az ablakon. Én nem vagyok úrinő, tudod? Én a piros házból való lány vagyok. Ott nem ugráltak ki az ablakon, és a férfiak gyakrabban cserélődtek, mint az ingek. Egy csomó gyerek úgy nőtt fel ott, *hogy* azt se tudta, ki az apja -- és ez többnyire nagyon is jó volt, mert *azoktól* az apáktól legfeljebb verést kaphattak volna. Hogy a férfi elment máshoz, az mindennapos dolog volt mi-nálunk. A lányok a gangon legfeljebb annyit mondtak — mit vártál, hogy akarsz megtartani egy ilyen pasast? Nem jött össze, mondom én. *Nem jött össze*, lányok. Nem ugrom ki az ablakon, nem nyitom ki a gázcsapot. Minden jót, Láda. (*Kifelé indul. A próba-babák közt még megáll egy pillanatra. Kis idő múlva, háttal*) *Azért hívj fel majd.*

BENDA Miért mondtad azt... azokról az apátlan gye-
rekekről?

ANNA Csak úgy. Így éltünk ott. Talán most is így él-nek.

BENDA (szünet után) Hisz én nem akartam mást, csak hogy
váljunk el békével. Ahogy kultúremberekhez il-

Én olyan vagyok, amilyen vagyok, nem tudok más
lenni. Szeretem Eliskát, és nem tudtam eltitkol-ni előtted.
Ő nekem... mit magyarázzam, mit ad nekem.

*Körülnéz, Anna már eltűnt. Ella, Emma és Edina egész idő
alatt jelen volt a beszélgetésnél. Most kissé kihívóan és
feszülten figyelik Benda arcának minden rezdülését. Benda
felteszi a fejére a babérkoszorút. Szerepen kívül csak
mintegy az előbbi jelenetet kommentálra mondja*

S Brutus derék, becsületes férfiú.

*Aztán, most már a szerepe szerint, előrelép. Csak a rend
kedvéért jegyzem meg, ami most már bizonyára
nyilvánvaló: A revizor- és a Julius Caesar-részleteket nek
darabnak az összefüggésében kell eljátszani, az eredeti
művek összefüggései most érdektelenek*

A rossz, mit ember tesz, túléli őt; A
jó gyakorta sírba száll vele.

Ez legyen Caesar sorsa is. A nemes

Brutus mondá, hogy Caesar nagyra vágyott:

Ha ez való, úgy súlyos bűne volt, És

Caesar érte súlyosan lakolt meg. Most

Brutus engedvén s a többiek — S

Brutus derék, becsületes férfiú,

S a többi is mind, mind becsületes —

Jövők beszélni holt Caesar fölött. Barátom

volt ő, hozzám hű s igaz. De Brutus

mondja, hogy nagyokra tört.

S Brutus derék, becsületes férfiú.

ELLA (mentegetve Bendát) Hiába minden, meg tudja ríkatni
az embert.

EMMA Hiába minden, meg tudja nevetetni az embert.

EDINA Hiába, minden — jó színész.

*Egy pillanatra megint komolyak és őszinték voltak — most
kivonulnak.*

LANDECKYNÉ (bejön, a segédorvos kíséretében, aki ezúttal
mellényt és lovaglonadrágot visel, a méntelep-tulajdonos
szerepében) Itt vagy. Ismerkedjete meg. Ez Hylas úr,
méntelep-tulajdonos. Lovakat nemesít, és állítja, hogy a ló
az igazi, hamisítatlan úri faj. Ez Benda úr, nyilván ismeri.
Bár nem tudom, a méntelep-tulajdonosok járnak
színházba?

HYLAS Ha bájos és gyönyörű hölgyeket kísérnek, akkor
természetesen.

LANDECKYNÉ Örülnék, Vladimir, ha a hasznára tud-nál
lenni valahogy Hylas úrnak, de isten bizony nem tudom,
hogyan.

BENDA Esetleg szavalnék valamit a lovaknak, attól
nemesebbek lesznek.

HYLAS Tessék? Ezt hogy gondolta?

BENDA (hirtelen elneveti magát) Ez aztán az igazi színpadi
hatás, Eliska. A megfelelő pillanatban, a legjobb helyen új
szereplő lép a színpadra. Remek fogás.

LANDECKYNÉ Ne mutasd be, kérlek, a rosszabbik feledet.

BENDA Mindig ugyanaz a mese, mindenki tudja, mi lesz a
vége, de mindannyiszor el kell ismételní. Ez az úr lovakat
nemesít! Üdvözlöm önt a varrógépek közt. Vagy már a
gépígyverek közt? Hogy megy a vágta? Vagy
poroszkálunk? Lovagolni tanítja majd a nagyságát? Ő azt
remekül érti.

LANDECKYNÉ Vladimir!

BENDA Igen, drágám? Menjek, olvassgassam a Hamletet? Az
már volt.

LANDECKYNÉ Azt hiszem, tényleg jobb volna, ha akkor
keresnél meg bennünket, ha majd az izlésed helyreállt.
(Hylashoz) Jöjjön. Alapjában kedves ember, de tudja,
minden színész egy kicsit... színész egy kicsit ...

BENDA (utánuk kiált) Én az alagsorból származom, n
feledd! (Magára maradt, hirtelen nagyon levert, talán
tényleg szerette ezt az asszonyt) Valamikor épp ezt
szerette bennem. (Hirtelen elfintorodik, az ötlet szó-
rakoztatja) Most jön a felszarvazott és közli, hogy pénzt
kell adnia a ménesre. Ezt kívánja a színpadi logika.

LANDECKY (belép) Sajnos, Benda úr, szabaddá kell tennem
bizonyos összeget a ... nos, más célokra. Be-vallom, hogy
némi örömmel közlöm ezt önnel. Nekem személy szerint
nem tetszik a maga színháza, Benda ú r.

BENDA Most egyszerre?

LANDECKY A pénzemért tulajdonképpen engem szapult a
színpadról. Nem találtam igazságosnak, hogy a szidásért
fizessek, még ha szellemes, sőt néha verses is volt.

BENDA A színház az embereknek szól, méltóságos úr. Ez
azt jelenti, hogy ön ellen kell játszani.

LANDECKY Lehet. Végre is, hadd tombolják ki az emberek
magukat valahol. Nagyvonalú vagyok, Benda úr. (Ezt
komolyan mondja, nem akar gúnyolódni) Pénzem van
elég, a pénz nem probléma többé, az árunk kelendő..., de
akkor se tetszik nekem a maga színháza ... Mit nevet?

BENDA „Minden elveszett. kivéve a becsület, és abból is alig
hagytak valamit az ördögök.” Semmi, csak jó a memóriám.
mindig is jó volt. Nálam legalább kényelmesen ülhetett a
pályolybah. mi a véleménye? Most majd ülhet lóháton.

LANDECKY Nem értem.

BENDA Dehogynem. Hisz' még kezét se futhatunk.

Összeakadnának a szarvaink.

LANDECKY (kiszáratva, nagyon korrektül) Vannak dolgok,
Benda úr, amelyekről nem szokás beszélni. Legalábbis a
mi köreinkben. Azt hiszem, hogy féltékenység, a
gyűlölködés — és az 'én koromban hozzá kell tennem,
hogy a szerelem is — inkább való a színpadra, mint az
életbe. Szíveskedjék meghagyni hát a színpadra.
Máskülönben...

BENDA Máskülönben?

Landecky vállat von

Különben inkább kancákra költi a pénzét, a baptista
egyházra, a bálnavadászat fejlesztésére, a köztársaság
szobrára? Így gondolta?

LANDECKY Az én dolgom, hogy mire költöm a pénzemet.

BENDA Még a kedves feleségéé.

LANDECKY Ne merészelje őt sértegetni! Mindent neki
köszönhet, amije van.

BENDA Azt nem! Neki köszönhetem a színházat — és ezt
soha nem is fogom neki elfelejteni. De azt, amim van, azt.
ami vagyok, azt nem.

LANDECKY (uralkodik magán, alig érezhető türelmet-
lenséggel) No — ezek túl finom kérdések. De ha már nem
vagyunk..., hogy úgy mondjam, közelebbi nexusban,
nagyon lékötelezne, ha kihagyná a műsorból... itt van
felírva valahol.

BENDA Nem hagyom ki. Maguk eresztették ki a szel-
lemet a palackból. Egy bársonyos kacsó lakkozott
körmökkel. A bérleti szerződés a nevemre szól, az a
színház ma is játszik. és holnap is játszani fog.

LANDECKY Olyan biztos ebben?

BENDA A könyvelői tudhatnák, hogy már eltartjuk ma-
gunkat.

LANDECKY De meddig?

BENDA Ameddig ez menni fog.

LANDECKY (kissé együttérző mosollyal) Tisztelt uram, . a
művészet mindig megvásárolható ringyó volt. BENDA
(kiszáratva lassan leveti a frakkot, és ledobja
a rivaldához) Ha kedve támad egyszer színházba jön-
ni a kedves feleségével — egy zsöllye ára harminc
korona. Kívánom, hogy egyelőre nyugodt lovakat kap-
jon. (Leül a sminkasztalhoz, Landecky lefújtott fej-jel
kiballag)

Az ápolónő fut be a Színinövendék szerepében

SZÍNINŐVENDEK Jaj, ezek a villamosok. Már azt hittem, sose érek ide. Miért olyan gondterhelte, igazgató úr?

BENDA Nem furcsa neked, hogy még el se kezdted a pályát, máris van tükröd meg öltözőasztalod?

SZÍNINŐVENDEK És hol festeném ki magam? Egy kószínháznál ez így van rendjén, nem?

BENDA És mi van, ha nem leszünk kószínház?

SZÍNINŐVENDEK Hogyhogy?

BENDA Úgy.

SZÍNINŐVENDEK Jön a Hitler? Vagy nincs dohány?

BENDA Esetleg mindkettő.

SZÍNINŐVENDEK Gázsi se lesz?

BENDA Ne félj. Kasszadarabokat fogunk játszani szériában. Elővesszük a Charlie nényét... Én csak kérdelem, mit csinálnál, ha nem lennénk kószínház?

SZÍNINŐVENDEK Hanem mi lennénk?

BENDA Nem tudom. Teszem azt, járnánk a piactereket, felállítanánk a hordókat, azokra deszkákat raknánk, te meg kalapoznál... 'és ha nem esik az eső...'

SZÍNINŐVENDEK Úgy tetszik beszélni, mintha ez tetszene az igazgató úrnak.

BENDA Lehet, hogy tetszene.

SZÍNINŐVENDEK *(igazgatja magát a tükörben)* Mit tetszik gondolni, nem túl nagy ez a fülbevaló? Úgy értem, hogy — nem vonja el nagyon a figyelmet. Nem vész-e el az arcom tőle?

BENDA *(nyersen, de támadó szándék nélkül)* Neked nincs is arcod.

SZÍNINŐVENDEK *(egyáltalán nem sértődik meg)* Hát. azt az egyet nem lehet mondani, a pofim, az rendes. Nem mondom, a lábamat szívesen kicserélném, de most már az is így marad. Az a piactér nem tetszik nekem. Akkor inkább más szerződés után néznék.

BENDA Olyan után, amelyikhez tükör is jár. Egy színész — Tomasevszkynek hívták, és tragikus hős volt — egyszer régen azt mondta nekem... hogy csak akkor lesz tükröm, ha eljátszom Oidipusz királyt.

SZÍNINŐVENDEK Azt én ismerem, azt a Tomasevszkyt, az most már tisztára .alkoholista. Szanatóriumban van valahol. Már a szerepét se tudta megtanulni. összevissza zagyvált hülyeségeket... mindenféle marhaságot, tetszik tudni ...

BENDA Fogd be a szád!

SZÍNINŐVENDEK Tessék?

BENDA Fogd be a szád, azt mondtam! Tudod, mit ad-na az érte, hogy egy kószínházba kerüljön? Pedig tudott egyet-mást -- te mit tudsz? Megrizsáld a fenekedet a színpadon - és ennyi elég is, ez a legnagyobb baj. Megvásárolható ringó neked a színpad. Nem! Kuplerosné, aki megalkuszik a fenekedre egy pénzes pasassal, aki a zsölyge első sorában terpeszkedik!

SZÍNINŐVENDEK *(cseppet sem rázza meg főnöke ki-törése)* Milyen ideges tetszik lenni az igazgató úrnak!

BENDA Ez veszi a szájára Tomasevszkyt! Minden színpadi trükköt ismert, ami csak van, még a mocskosakat is! Az asztalát meg a becsületét adta volna ér-te! És nem jutott el oda, ahol te azt mondd, hogy ez így van rendjén! Ez is az én hibám.

SZÍNINŐVENDEK Ne tessék úgy a szívére venni.

BENDA Két igazságtalanság történt ennél a színháznál. Az egyik, hogy Tomasevszky nem jutott el ide, a másik meg, hogy te itt vagy.

SZÍNINŐVENDEK Én komolyan irtó örülök, hogy néha igazságtalan tetszik lenni.

BENDA Eridj játszani.

SZÍNINŐVENDEK Igazgató úr kérem, tudom 'én, hogy mi a baja az igazgató úrnak. Hogy mért olyan ideges. Mert nagyon egyedül tetszik lenni.

BENDA Hogy én egyedül vagyok!

SZÍNINŐVENDEK Persze hogy! Hiányzik a nő magának. A gyengéd női kéz. A verebek is ezt csiripelik a háztetőn.

BENDA Tudod, mit? Eridj játszani.

SZÍNINŐVENDEK Na jó. Nehogy túllójak a célon, mi?

BENDA *(leül a tükör elé — megér egy kesernyés mosolyt)* Szóval állítólag egyedül vagyok. *(Kis szünet után halkán kiszól)* Toni! *(Majd szinte kétségbeesetten, hogy nem kapott választ)* Toni!

STRUNA Itt vagyok, Lá d a

BENDA Merre jársz? Mit csinálsz?

STRUNA Mindig valamit.

BENDA Írjál darabot.

STRUNA Könnyű azt mondani.

BENDA Én eljátszom, és minden jó lesz. Nem tudsz valamit Ancsiról?

STRUNA Nem.

BENDA Mi?

STRUNA Mondom — nem.

BENDA Valahogy halkan mondtad.

STRUNA Csak be vagyok rekedve.

BENDA Mikor elment, akkor... tudod, Toni... mondott neked valamit... olyan furcsát... Semmi. Csak úgy mondtam. *(Belenevet a tükörbe)*

Struna kimegy

^Ho^{BY} én egyedül lennék! *(Halkan, kedvesen)* Lányok, lányok... gyerünk.

Megjelennek a táncosnők... Lassan táncolnak

(Benda felveszi a babérkoszorút)
Az emberek dolgának árja van,
Mely habdagállal boldogságra visz,
De elmulasztva, teljes életök
Nyomorban, s zátonyok közt zárva teng.
Ily duzzadt tenger víz most minket is,
Használunk kell, míg áradatja tart,
Vagy veszítjük a sors kedvezéseit.

(Leveszi a babért, a táncosnők megtorpannak, Benda most már a szerepén kívül) Én — egyedül! (Eldobja a koszorút, a portálhoz megy és határozott mozdulattal berántja magához Ellát. Szerep: „a feldúlt”) Ella, egyedül vagyok. Tudja maga, milyen a színész magánya, aki egyre a mások sorsát éli. soha a magáét? El tudja képzelni, milyen mély az a sötétség, ahová nem jut el egyetlen sugár sem, talán egyedül csak a kegyed szemének sugára?!)

ELLA Ah! *(A karjába omlik, Benda rögtön otthagyja, és a másik portálból behúzza Emmát. Szerep: tenor--bonviván. De mindegyik szerepben legyen egy csöpp eszelős igyekezet, azé az emberé, aki önmagát pusztítja, és tudatában van ennek)*

BENDA Emma! Mire ez a fennhéjázó védekezés? Most van az idő, midőn megadja magát minden eltökéltség egyetlen zokszó nélkül, s kegyed sajnálna tőlem egyetlen mosolyt, egyetlen tekintetet, végső menedé-

keinek egyikét. EMMA Ah! *(A szituáció megismétlődik, Benda Ediná-ért megy. Szerep dúvad)*

BENDA Edina! Ne tegyen úgy, mintha maga volna a femme fatale. Maga egyáltalán nem femme fatale, akkor se, ha szemére húz egy hajfürtöt. Mondja meg egyszerűen, hogy a férje képtelen már, maga pedig fiatal még, és akarja, ezt a kezét akarja, és nemcsak ezt. a kezét.

EDINA Ah ...

ELLA *(most mindhárman nagyon elfogódottak, kicsit büntudatosak, kicsit boldogok)* Hiába minden -- meg tudja rikatni az embert.

EMMA Hiába minden — meg tudja nevetetni az embert.

EDINA Hiába minden — jó színész.

BENDA *(ezúttal ő tapsolja meg a hölgyeket, kissé hisztérikusan felnevet)* Bravó, hölgyeim! Bravó, Ella, bravó, Emma, bravó! *(Már feltette a keménykalapot, és énekelni kezd)*

Eljátsszuk most, nagyérdemű,
ezt a koldusoperát...

STRUNA *(beront, a zene tovább szól)* Láda, itt van-nak a németek.

BENDA Mit csináljak?

STRUNA Láttam a Károly-hídon. Motorbiciklin, géppisztolyokkal. A Rudolfinumon már kint lóg a horog-kereszt.

BENDA Azért mi játszunk! Mi azért talán játszunk még, Toni!

Betáncolnak a táncosnők

(Énekel)

Mert a sötétben él az egyik
És a másik fényben él
És a fény, az messze látszik,
Ám nem látható az éj.*

Megdermed a kép, Benda a keménykalappal üdvözli a közönséget, a színpadon kigyullad a munkalámpa — a színészeket zavarja ez az előkép, és lassan kimennek

II*

Ugyanaz a szín. — A próbababák között bejön Benda

BENDA Sose játsztam Oidipuszt, főorvos úr. A rendezők vagy a műsortervek soha nem tették lehetővé, hogy színpadon eljuttassam a saját bűnömet, és megvakítsam magam, hogy ne lássam. Véres látvány, mi? Ma már senki sem tesz ilyet. Ma már csak játsszuk az Oidipusz-játékot. Könnyű játék. Elég nem emlékezni. Elég, ha nem emlékszel és angyal vagy. Milyen könnyű angyalnak lenni. *(Valamilyen antik jel-mezejelést vesz fel)* Háború volt, főorvos úr. *(Kedvesen kiszól a színpad mögé)* Kitért a háború, lányok!

Zene, a táncosnők

(Benda nyersen előrelép)

S te nem rendülsz, midőn a földtömeg
Úgy reszket, mint a nád? Ó, Cicero,
Láttam vihart, midőn a szél dühe
Csomós tölgyfákat megrepeszte; láttam
A kevély tengert bőszen felzajogni, Míg a
Fenyítő felhőkig dagadt. De mind ez éjig,
mostanig, soha Tűzzáporon keresztül
nem menék. Ezen felül a Capitol felé
Oroszlánnal találkoztam, ki rám
Mereszkedik, mogorván elhaladt
S bántatlanul hagyott. Száz halovány Nő
ment csoportban máshol, rémüléstől

*Vas István fordítása.

Arcváltozottan, kik megesküvének,
Hogy égő férfiakat láttanak
Künn járni fel s alá; s az éjmadár
Világos délben ült a köztéren
Vijjogva és huhogva.

Ella jelent meg Emmával és Edinával s háttérben, lassan eltakarják előlünk Bendát. Komolyak, elfogódottak

ELLA Miért hallgatnak?

EDINA Én szívesen hallgatom színházból jövet.

EMMA Rendszerint éppen ez a legszebb. Az ember hallgat — és azt se tudja, ki hogy játszott, milyen jelmezt viselt...

EDINA *(elmosolyodik)* ...és még azt se tudja, mire gondol. A darabra-e... vagy erre a nyomorult élet-re...

EMMA *(körülnéz)* Micsoda sötétség.

EDINA Elsötétítés van.

ELLA Menjünk együtt. Úgyis egyfelé megyünk. Menjünk csoportosan, nem?

STRUNA *(belép)* Láda!

BENDA Szervusz, Toni. Jó a darabod. Előadjuk.

STRUNA Ne tedd ezt.

BENDA Miért? Színész ritkán mond ilyet. Válogató népség vagyunk.

STRUNA Most más dolog van.

BENDA Mi más?

STRUNA Nagyon fontos.

BENDA Nincs fontosabb, mint egy jó darab, amit jól eljátszanak.

STRUNA Van, Láda. *(Egyszavas válaszainak súlya kel-lene hogy legyen)*

Benda felkapja a fejét, egy pillanatig egymásra néz-nek, Benda elérti

*Vas István fordítása

BENDA A vörösökkel?

STRUNA Minek kérdés, nem jó sokat tudni manapság.

BENDA Én csak, hogy *tudd*, hogy... én alagsorban születtem, és hogy tudom, hol a helyem.

STRUNA Nagyon szem előtt vagy, Láda. Téged mindenki ismer — engem nem ismer a kutya se. És most ez a jó. Tedd félre azt a darabot.

BENDA Ahogy akarod. Egyszer majd diadallal elővesszük.

STRUNA Ha túléljük, Láda.

Közeledő léptek, esőkabátban és zsinóros kalapban, egy-szóval gestapós „egyruhában” belép a segédorvos Drehmel szerepében. Strunához fordul

DREHMEL Benda úr?

BENDA Nem, az én vagyok.

DREHMEL Örvendek, hogy személyesen megismerhetem a híres színészt. Drehmel főfelügyelő. *(És újra Strunához fordul)* És maga kicsoda?

BENDA *(hirtelen)* A színházi fodrász. Nagy bajban vagyunk, nincs haj a parókákhoz. A rendőrség nemigen jár már műbajusszal, de nekünk még mindig szükségünk van rá.

DREHMEL Mindenütt vannak nehézségek, Benda úr. Háború van — és ez már magában is elég nehézség. Köszönöm, kedves... kedves...

Struna meghajol és el

(Drehmel körbenéz) Ez egy színészöltöző?

BENDA Az, felügyelő úr.

DREHMEL Főfelügyelő, de mindegy.

BENDA *(szemtelenül)* Ez meg egy színház — én pedig Benda vagyok.

DREHMEL Igen, igen. Leülhetnek?

BENDA Kérem.

DREHMEL Szeretem a kulturális légkört. A kulturális emberek rendszerint nagyon érdekesek. Furcsák, de érdekesek.

BENDA Hallottam, hogy az önök egyik harcostársa, az is lehet, hogy maga Göring, olyasmit mondott állítólag, hogy ha meghallja azt a szót, hogy kultúra, már-is a revolveréhez kap.

DREHMEL Szavak. Nem szabad nagyon komolyan venni a szavainkat. Ha például a színésznőkről van szó, Göring testvér például egyáltalán nem a revolveréhez szokott kapkodni. És egyáltalán — az igazat megvallva — mink úgy használjuk a szavakat, ahogy éppen eszünkbe jut. A szavak nem fontosak. Ezeréves birodalmat alapítunk, és azt nem lehet szavakkal megalapozni. Maga persze leginkább a szavak embere. Ugye?

BENDA Igen. Persze én nem alapítok semmit.

DREHMEL Hm. Szellemes. A valóság az, hogy nem képes bármit is alapítani. Szavakra képes, és ez bizony édeskevés. Az is igaz viszont, hogy a szavak elszórazhatatnak néha, háború van, nehézség, ahogy volt szíves mondani. Este eljövök szórakozni a maga színházába. Végre is kollégákat játszanak, mindenféle inkvizitorokat ... komturokat ... Néhány irat az asztalomon fekszik — inkább iratoknak szoktam nevezni a feljelentéseket, így jobban hangzik — szóval ezek az iratok azt állítják .. , no, de hagyjuk ezt inkább estére. Nem különös? A német ifjúság vérét ontja a harctereken Európáért — maga meg itt színházat csinál. Én pedig leülök a székbe — és megnézem. Mind-kettőnknek az a dolgunk csupán, hogy igyekezzünk méltók lenni a harcoló ifjúsághoz. Benda úr... örülök, hogy megismertem. *(Összecsapja a bokáját és el)*

BENDA *(jelmezbe öltözik)* Lányok, vigyázzatok ma! Minden lépést pontosan. Minden lépést, minden piruettet.

Zene, a táncosnők sisakban, Ella, Emma és Edina oldalt, összebújva

(Benda élesen „fejest ugrik” a szerepébe) Nyugodt lélekkel mondhatom, hogy sohasem kíméltem magamat, s igyekeztem feladatomat a legodaadóbban ellátni. De itt van például a postamester... ez az *égvilágon* sem-mit se csinál. Összevissza van nála minden. Még a leveleket se küldi szét. Csak kegyeskedjék utánanézni. És a járásbíró, az meg *egyebet* se tesz, csak nyulászik. A hivatalos helyiségekben tartja a *kutyáit*. És a különféle viselt *dolgai!* En igazán nem szívesen teszem szövé, hiszen rokonom és jó barátom, de ha a haza *üdve* kívánja, akkor nem ismerem se rokonságot, se bátorságot. Van itt egy földbirtokos — hát az, kérem, mihelyt kihúzza a lábát otthonról, a bíró már ott van a feleségénél. Csak rá kell nézni a gyerekek-re, *mind* kiköpött járásbíró. Aztán a tanfelügyelő! Az, kérem, rosszabb, mint egy jakobinus! Olyan erkölcsstelen elveket csöpögtet az ifjúságba, hogy — én nem is találok rá szavakat. Nem parancsolja, hogy írásban tegyek jelentést?

Ella, Emma és Edina tapsol, hátulról beront Drehmel — a taps zavartan elhal. Ella, Emma, Edina és a táncosnők elhagyják a színpadot, mintha itt se lettek volna. Benda jelmezben marad

DREHMEL Remek. Tényleg nagyon jól mulattam. Maga egy cseh Carl Radatz, sőt, maga Rökk Marika. Mellesleg megerősítette bennem a Führer szavait, hogy az uralkodás vágya az élet motorja. Hiszen maga itt a *hatalmát* gyakorolja. Azt a pár száz nézőt két órára a markában tartja. Uralkodik rajtuk.

BENDA Ez csak játék, felügyelő úr. Játék, hogy *színesebb* legyen az élet. Szívdarványosabb.

DREHMEL Igen, igen. Tényleg jól szórakoztam. Főfelügyelő, mellékesen. De nem számít. Hallgasson ide, mit szólna, ha becsuknánk a színházat? A hatodik hadtest hatalmas küzdelmet vív Sztálingrádnál Téli Tábornokkal — és az ő világuk nem valami szívdarványos. Igazságosnak tartja, hogy maga itt szívdarványosdit játszik?

BENDA (*kis szünet után kinyögi*) Minket a cseh hatóságok irányítanak.

DREHMEL Ó, a cseh hatóságok! A cseh-morva terület elfoglaljuk, és a lakosságot *kitelepítjük* az Északi-Jeges-tengerhez. Ezt mondta a Führer ezerkilencszázharminckettőben. Most nem nagyon beszélünk erről, előbb meg kell nyernünk a háborút. De a Führer ezt harminckettőben mondta, még a hatalomra kerülése előtt — és maga is meggyőződhet róla, telje-sült már a *feladatokból*. És akkor maga a cseh hatóságokkal jön! Mit *akart* ezzel mondani tulajdonképpen? Mit tesz maga egyáltalán a Nagy Németorszáért 'és a győzelemért? Feleljen.

BENDA Én... csak játszani tudok.

DREHMEL Az *kevés*. Ilyen időben, mikor a német ifjúság a vérét hullatja, kevés. A német gránátos a Volgára tekint, meg a Kaukázus csúcsaira — én meg magát nézzem? Ez nem fog menni, Benda úr.

BENDA (*némán és lassan leveti jelmezét. Egy darabig nézi, majd rekedten megszólal*) Mit... mit kéne tennem, felü... főfelügyelő úr?

DREHMEL No látja, lehet magával beszélni. Ismeri a „Szabad utat a barnaingeseknek” című darabot? BENDA Nem.

DREHMEL Horst Wesselről szól. Egyes testvérek azt állítják, nagy strici volt. De ma ő az SA és az egész mozgalom hőse. Úgy, hogy mellékes, milyen volt valójában. Mi lenne, ha előadná ezt a darabot?

BENDA Az én... a mi közönségünk... nehezen értené...

DREHMEL Közönségről gondoskodunk. Eljuttassa a Barnaingeseket?

BENDA (*a jelmezére néz, amely élettelenül lóg a karján*) Elolvassom a darabot.

DREHMEL Maga fogja játszani Horst Wesselt? BENDA (*kis szünet után*) Ha... nekem való szerep... DREHMEL Az „igen” sokkal jobban hangzik. Tömörebb és egyértelműbb, Nos?

BENDA Talán igen.

DREHMEL Ne nevetesse ki magát. Nem képzelem, hogy megengedjük, hogy egy alacsonyabb rendű nemzet polgára eljuttassa egy náci hős szerepét?! Be kellene csuknunk magát fajgyalázás miatt, Benda úr! De legalább látom, hogy lojális velünk szemben, ha nem is valami lelkes. Játssza csak tovább a saját bohózatait. Nem várunk lelkesedést, csak engedelmességet kívánunk. Könnyebben ment magával, mint gondoltam. Sok hős, akiket játszik, alighanem nemet mondott volna. Hősi pózba vágták volna magukat és „Nem!” — mondták volna. Taps a nézőtérén. Az élet, persze, nem színház.

BERDA Én... nem tudom elképzelni, hogy a színház ne játsszon.

DREHMEL Hogy *maga* ne játsszon. Szereti a hatalmát a színpadon. Én is a magamét az életben. (*Indul, megáll*) Maga annyira szereti a magát, hogy ha majd kitelepítjük a norvég fjordokra, meg a Ferenc József-földre, csak annyit fog kérdezni, ott is lesz-e színház! És mert a szavak nem számítanak, én azt mondom magának: igen. Heil Hitler. (*El*)

Benda lassan elindul, hogy a nézőtérre dobja az igazgatójelmezét. Kis idő múlva.

BENDA Tudom én, mit akar mondani, főorvos úr. Nagyon jól tudom. (*Majd egy ötlete támad és kipróbálja.* Drehmel szavai és viselkedése, gesztusaiban *enyhén komikus-szatirikus íz*) Egyes testvérek azt állítják, nagy strici volt, de ma ő az SA és az egész mozgalom hőse.

LANDECKYNÉ (*belép. Más ruhában kellene lennie, de akkor elkezdődnek a nézők azonosítási problémái. Halkan megszólal*) Szervusz, Vladimir.

BENDA Te vagy az?

LANDECKYNÉ Én.

BENDA Miért pont hozzám? Miért nem a zsokéklubba, a csillagvizsgálóba, a gabonatermesztési központba?

LANDECKYNÉ Jól vagy informálva.

BENDA Az emberek mindent megsúgnak. LANDECKYNÉ

Azok az urak... nincsenek a plakáton. A te nevedet megláttam a hirdetőoszlopon. BENDA (nyersen) És érzélgős emlékek törtek rád? LANDECKYNÉ (*mentegetőzve*) Ez csak próbálkozás, Vladimir.

BENDA Miféle próbálkozás?

LANDECKYNÉ Megszöktem hazulról. Az egyik nagymamám nem felel meg faji szempontból, az unokatestvérek féltették a vagyonukat, önként bejelentettek az összeíráshoz. Nem tűnheték el... nálad a színházban? Bármilyen munkát vállalok. Jegyszedő...

BENDA Miért nem segít a férjed?

LANDECKYNÉ Elváltunk. Elvették volna a céget, ha... így állapotunk meg.

BENDA A felszarvazott erkölcsstana.

LANDECKYNÉ Te is elváltál, mikor azt hitted, üzlet-ről van szó.

BENDA Hogy érted ezt?

LANDECKYNÉ Nem érdekes. Itt maradhatok?

BENDA Nem.

LANDECKYNÉ Gondoltam. Csak egy kétségbeesett próbálkozás volt.

BENDA Én nem hozom veszélybe ezt a színházat. Nem fogom veszélybe sodorni, a legcsekélyebb veszélybe sem, amíg nem muszáj. Még mindig játszunk, ma is és minden nap. A horogkereszt alatt itt reményt merítenek az emberek.

LANDECKYNÉ Mi az manapság, hogy remény? BENDA Nem hallatszanak idáig a dobok meg a trombiták, sem a Hitlerjugend díszfelvonulásai. Nem dicsekszem. Itt, erről a színpadról minden este pár száz ember reményt merít, hogy talán túléljük Hitlert meg ezt a rohadt háborút. És ez, Eliska... szerintem legalábbis... többet ér, mint... talán az életünknel is többet ér.

LANDECKYNÉ (vállat von) Én csak láttam ezt a nevet a plakáton. Bocsáss meg. Az ember azzal is veszélybe sodor másokat, hogy a világon van. Furcsa,

Isten veled. Vladimir. (Még megáll ugyanazon a helyen, ahol Anna állt, ő is várja (t hívást, de nem szól)

BENDA (magában, konokul) Többet is ért, mint az életünk, főorvos úr. Becsületről szónokolnak. Kinek volt akkoriban becsülete? Kinek volt akár egy szikrányi becsülete attól kezdve, hogy az első ember odaállt elébe és ráüvöltött, hogy én Übermensch vagyok, én uralkodom, az ösztönök előbbre valók az értelemnél?! — Miért kiabálok? Mert ha az ember hazudik önmagának is, főorvos úr, nem tudom, megfigyelte-e, akkor azt mindig nagyon nagy hangon teszi. — Még mindig játszottunk!

A táncosnők rohamsisakban

(Benda az előtérben)
Igen tehát, becsület tárgya szóznak. Nem mondhatom, te s más mit tartotok Az életről; nekem magamra nézve, Nem lenni éppen oly kívánatos, Mint élni rémben olytól, mint magam. Sorsának ember néha mestere. Nem csillagainkban, Brutus, a hiba, Hanem magunkban, kik megbökölünk.

A távolból szirénazugás hallatszik

(Benda civil hangon) Légiriadó. Szíveskedjenek higadtan levonulni az óvóhelyre. STRUNA (bejön) Láda...

A táncosnők eltűnnek

BENDA Toni. Rég nem voltál itt.
STRUNA Nem akartam. Keresnek engem, tudod? — Most arra gondolsz — majd idehozza őket a nyakam-ra, mi?
BENDA Ugyan. Elkaptok minket az ór valaha a Vrchlicky parkban?
STRUNA Beszélnek, hogy elég közel állnak hozzád. Együtt iszol velük állítólag.
BENDA (tompán) Annyi mindent beszélnek...
STRUNA Igaz ez, Láda?
BENDA (bólint) Hívnak — és nem mindig merem visszautasítani. Kell egy bolond nekik — és az én mese terségem a bolondját járni.
STRUNA Ha majd megint beszélés ezekkel az urakkal, kérdezd meg tőlük, hogy halt meg Anna. BENDA Azt akarod mondani ...
STRUNA Agyonlőtték. Odaállították a falhoz céltábla helyett.
BENDA (kiszáradva) Miért?
STRUNA Talán... nem akarta a bolondját járni. És merte visszautasítani.
BENDA Nem vádolhatsz ...
STRUNA Én nem vádolkok semmivel, Láda! Csak eljöttem, hogy megmondjam.
BENDA Volt... maradt utána valaki?
STRUNA Hogy érted?
BENDA Hát... hogy egyedül élt-e? Tudod, annak idején azt mondta... á, képtelenség. És ha nem, akkor sincs semmi jogom... Ugye, nem tudod, miről be-szélek?
STRUNA Nem.
BENDA Toni ... Én már csak száműzött király vagyok a Vrchlicky parkban. Most inkább egy nyikorgó lám-pást keresek, vagy vakondot, vagy egy bogarat...

Valahol a színpalak mögött erős ajtócsapódás. Struna, előhúzza a revolverét, Benda némán ránéz

Na. Itt van. STRUNA
Elbújtatsz? BENDA
Oda!

Struna kimegy, Benda elébe megy Drehmelnek

DREHMEL Miért zárkózik be, Benda úr? Mert a maga színháza egy bolsevik fészek? Ez a maga egész mű-

vészete egy vörös banda -- és maga elfelejtette nekem megmondani! Halljuk a neveket! Kik voltak a társulattól a háború előtt a kommunista párt szervezett tagjai?

BENDA Én ... nem tudom.

DREHMEL Dehogynem tudja, persze hogy tudja. Még én is tudom. És ha átkutatatom az épületet a pincétől a padlásig, akkor bizonyítékokat is találok. Nem mintha erre szükség volna.

Benda abba az irányba pillant, amerre Struna eltűnt

Na, mi lesz, kapom a neveket?

BENDA Nekem... színpadra kell mennem.

DREHMEL A neveket, Benda. Színpad nincs, felejtse el.

BENDA Főfelügyelő úr... vár a közönség, telt ház van...

DREHMEL Nézze, maga vitatkozni akar velem. Mintha egyívásúak lennénk. Mi nem vagyunk egyenlők. Arról, hogy mi vár magára, meg mi vár a maga közönségére, én döntök. A neveket! — Mi lesz?

BENDA (kiszáradva) Én.

DREHMEL Micsoda?

BENDA Én... a háború előtt... tagja voltam...

DREHMEL Hehe! Benda, maga tényleg érti a dolgát, képes lenne megnevetetni. — Az első, ami mindenkinél eszébe jut, alighogy megmelegedett az irodámban, hogy feladja valamelyik derék, lojális honfitársát. Annak ügye eshet baja, gondolják, engem meg talán békén hagynak. Ez a vizsgálati foglyok szokásos trükkje, sokéves tapasztalattal rendelkezem, nekem elhiheti. De még soha senki nem próbálta ezt a trükköt saját magára alkalmazni. Na, és most komolyan.

Benda hallgat

Azt hiszi, nincs meg a névsoruk? Hogy nincs elég feljelentés a kezünkben maguktól, csehektől? Szedjem össze az egész bandájukat, és puhitsuk meg őket odabent? Kórusban fogják üvöltöni a neveket, kezeskedem érte. Térdre esnek, és kórusban üvöltik mindnyájan! Magát, persze, azok után már nem fogom meg-kérdezni. -- Nos? — Marha! Itt vannak az összes nevek!... (A zsebére üt) ... a nézők meg várják a maga szavait. Én is. Már csak másodpercekig várok.

BENDA (kis szünet után lehajtja a fejét) Stefan.

DREHMEL Hangosan.

BENDA Stefan.

DREHMEL Tovább.

BENDA Karlovská.

DREHMEL Tovább.

BENDA Tovább nem tudom.

DREHMEL (az egyik próbababáról levesz egy főkötőt — és odaadja Bendának) Úgy. Most már mehet játszani. Lesz néhány beugrás ma este... de majd csak megoldja. (Gyorsan el)

STRUNA (előjön) Csend . . . Benda tompán leül a sminkasztalhoz. Struna szomorúan, tulajdonképpen szemre-hányás nélkül) A Vrchlicky kertben nem sok szabály volt. Egy igen. Nem adjuk el a barátainkat.

BENDA (valójában ő sem védekezik, tompán megállapítja)

Téged nem adtalak el.

STRUNA Nem volt semmilyen névsora. Nem tudott semmit.

BENDA Nem tudhatod. (Feláll, öngúnyal) Nem leszek fuvola. Ezt én mondtam! Nem leszek fuvola, amin játszanak.

STRUNA Mennem kell, Láda.

BENDA Kiszedte volna a többiekből, érted? És én vagyok az igazgató.

STRUNA Vagy nem szedte volna ki. Feladni csak a magunk nevében lehet, Láda. Mások helyett nem.

BENDA Eljössz még?

STRUNA Nem.

BENDA Félsz, hogy téged is feljelentelek?

STRUNA Számolnom kell vele, Láda.

BENDA (egyszerre kitér) Bújtál volna elő, hogy lepuf-fantsd! Volt nálad fegyver!

STRUNA Lehet, hogy volt.

BENDA (*dühöng, próbálja meggyőzni magát*) Mindenki fuvola, érted? Előbb a szüleink játszanak rajtunk, a tanító úr meg a parkőrök. Aztán egy csomó más ember, aki véletlenül épp ott van körülöttem. Senkinek nincs saját hangja! Neked, van saját akaratod? A nyomodban vannak, elbánnak veled, mint a kapca-ronggyal, kergetnek, mint a kőbor kutyát! Te sem a magad nótáját fújod, mások muzsikálnak neked.

Struna elmegy

Toni! Toni, ne menj el! (*Benda egyedül marad, Egy idő után a főkörtöre pillant*) Lányok! (*Senki nem jön be, Benda elkiáltja magát*) Lányok!

Bejönnek a táncosnők, tétován közelednek, nem táncolva

Ancsit megölték, lányok. — És valójában engem is.

Személytelen hang a hangszóróból: „Benda úr, színpad-ra, Benda ár.”

Ez már valamikor régebben történt, főorvos úr, ez már csak a következmény, korábban volt a hiba . . .

„Benda úr, színpadra!”

(*És Benda felrakja a főkörtöt, hirtelen a nézőkhöz fordul — és haragja célra lel*) A polgármesterre van panaszsom. Hogy az isten nyuvasztaná meg az egész fajtáját! Hogy gebedne meg fiastul. lányostul, asszonyostul, ipastul, napostul az istentelen!

(*Csak alig zökkenne ki a „monológból*)

Megölték Ancsit, odaállították a falhoz, és céltáblát csináltak belőle.

(*Újra, még elszántabban „fejest ugrik” a szerepbe*) Verje meg az isten. Még a másvilágon is! Hogy a rossebb esnék bele meg az egész pereputtyába! Fulladjon meg, folyjon ki a szeme még annak a beste apjának is, ha él. Dögöljön meg! Dögöljön meg. Hirtelen csend, hátul megjelenik Ella, Emma és na... Lassan elsétálnak a próbababák közt, amelyeken már alig vannak ruhadarabok. A táncosnők kimennek

ELLA Miért hallgatnak?

EDINA Én szívesen hallgatom színházból jövet.

EMMA Azt mondják ... a Gestapóval paktál.

ELLA (*meggyőződés nélkül*) Lehet, hogy nem is igaz. EDINA Annyi mindent beszélnek . . .

BENDA (*már a monológ után lassan levette a főkörtöt, most a három párkához lép*) Hölgyeim, muszáj maguknak örökké Bendát látni? Hát nem takarhatja őt el egy pillanatra sem Don Carlos? Mefisztó? Peer Gynt? A velencei gondolás? A portici néma? Hölgyeim, az istenért. Közönség nélkül a színész semmi. Nulla!

Úgy tűnik, nem hallották. Nem vesznek tudomást róla

EMMA Micsoda sötétség.

EDINA Elsötétítés van.

ELLA Menjünk együtt.

EMMA Úgyis egyfelé megyünk. EDINA

Menjünk csoportosan, nem?

Elmennek, Benda eldobja a főkörtöt

BENDA Régebben történt, főorvos úr. Már valamikor régebben. (*Puhakalapot vesz fel, sálat teker a nyakára*)

Landecky lép be a Színinövendékkel

LANDECKY A színház ugyan régen nem játszik, de hol másutt találná meg az ember Benda urat, mint a színpadon.

BENDA Nicsak, a „méltóságos úr.

SZÍNINÖVENDEK És engem nem tetszik megismerni, igazgató úr?

BENDA Lám, lám. Ezt a macskát a válladon aligha vehetted a gázsídból. Valakinek legalább jutott egy percre valami a színházból.

SZÍNINÖVENDEK Ez nem macska, ugye, szivi? Még hogy macska, igazgató úr.

LANDECKY Mit bolyong itt maga, mint a kísértet, mi-kor a színházak zárva vannak?

BENDA Én itt gyógyteakészítéssel harcolok a birodalom győzelméért. A nézőtéren állnak a zsákok, a szín-padon zacskókba öntjük az eperlevelet meg itt-ott pár döglött egeret. Totális bevetés, amint méltózták látni, több totális teával a győzelemért. Kínáltak állást az ön gyárában is, de „sikerült megúsznom.

LANDECKY De mehetett volna a filmhez is, a film-gyár még működik.

BENDA Nem volt kedvem, nem szeretem a felvevőgép berregését. És ön mit keres itt? Gyógyteát? Az ön . . . az ön volt felesége nincs itt.

LANDECKY Ajánlással jövök önhöz, Benda úr. Fel-ajánlom, hogy számlát nyitok az ön színházának a felszabadulás után. Mi mindketten kénytelenek voltunk, hogy úgy mondjam, a rossz oldalra keveredni. Hogy nem volt más választásunk, azt senki nem fogja belátni. Mellesleg az egész ipar nekik dolgozott, mindenki. De ha igazolja nekem, hogy az egész háború alatt egy cseh színházat pénzeltem -- apró kis időeltolódásról van szó csupán — és tulajdonképpen igaz is, egyszóval, én meg igazolom magának, hogy ami a náci kapcsolatait illeti ... no, ezt majd meg-beszéljük. Egy hajón utazunk, Benda úr, és ez a hajó süllyed.

BENDA Méltóságos úr, én olyan kis patkány vagyok — és azok, mint ismeretes, elhagyják a süllyedő hajót. Továbbá, tisztelt elnök úr, a varrógép Rt.-nek és a 'kapcsolt melléküzemnek, önnek arra sem lesz lehetősége a háború után, hogy a saját nagymamáját támogassa, mert hiszem és nagyon remélem, hogy a saját alkalmazottai ezt az inget is leszedik a seggéről, ezt az inget is, méltóságos úr.

SZÍNINÖVENDEK Ó mindig ilyen ideges volt, szivi.

BENDA És végül, tisztelt részvénytársasági elnök úr, ha mindkettőnket lakat alá tesznek, ami valószínű, csak azért fogok imádkozni, nehogy közös cellába kerüljünk, nehogy ugyanazon a börtönudvaron sétáljunk, és lehetőleg a börtönépület is másik legyen. Kijárat bal kettőn.

LANDECKY Bohóc!

BENDA Az. Erre pali vagyok.

Csörömpölve bezuhan a színpadra egy német rohamsisak.

Majd mindjárt még kettő

(*Benda nevet*) Úgy látszik, ezt a megállapodást mindkét-
ketten lekéstük, vállalkozó körök tisztelt képviselője.
(*Összeszedi a sisakokat*)

LANDECKY Menjünk.

SZÍNINÖVENDEK Gondolod, hogy löni fognak, szivi? Irtó izgalmas lenne . . .

Elmennek. Benda magában, méregeti a sisakokat

BENDA Jó lesz kelléknek. (Leül a székére az öltöző-
asztalhoz) Na, lányok. Újra kigyulladnak a fények. Szuffiták, hidak, bal torony százra, a jobb hármásra színt. Gondoljátok, lányok, hogy engednek majd játszani? (Nem nagyon hisz benne. Tekintetével búcsút vesz az öltözőasztaltól és a színpadtól. Feláll, még játszik egy kicsit, csak könnyedén, csak félig, mint egy idézetet)

S hogy látjuk ismét egymást, nem tudom.

Azért utolsó búcsúnkat vegyük.

Légy boldog mindörökre, Cassius.

Mosolyogunk rajt, ha még találkozunk;

Ha tán nem, úgy e búcsúvét helyes volt.

Megjelenik Ella, Emma és Edina

(Benda, még egyre zörgetve kezében a sisakokat, egyiküktől a másikukhoz rohan. Ellához) Maga lát-ta, hogy az egész forradalom alatt a barikádon vol-

tam. *(Edinához)* Építettem a barikádot, magával együtt építettem. *(Emmához)* Hallom, hogy megölt egy SS-t. Igaz ez?

EMMA Nem is tudom, hogyan történt. Két kézzel tartottam *(mutatja)* — és egyszer csak meghúztam a ravaszt.

BENDA Meg van véve. A tett, a fegyver ez a halál, meg van véve. Nincs sok pénzem. de majd lesz. Adja el nekem ezt a halált!

EMMA *(kis szünet után)* Nem szégyelli magát?

BENDA Ezt én nem mondtam, főorvos úr. Csak gondoltam, de eszembe jutott — és az Oidipusz-játékban a gondolatok is érvényesek. Különben is csak azért nem mondtam, mert féltem tőle... attól, hogy „Nem szégyelli magát?” *(Benda eldobja a sisakokat, kar-szalagot vesz fel, amelyet a vizsgálat alatt álló személyek viseltek)*

Ella, Emma és Edina egy csoportban állnak. Bírói talárban bejön a főnővér, mint Főügyésznő

FŐÜGYÉSZNŐ Tud valamit felhozni mentségére?

BENDA Én csak játszani akartam. Egyetlen gondolatom volt csupán, hogy este legyen előadás. *(Még mindig magát próbálja meggyőzni)* És volt értelme!

FŐÜGYÉSZNŐ Benda úr, én néhány évet olyan intéz, ményben töltöttem, ahol szintén egy gondolatunk volt csupán, hogy este élünk-e még. Nem sikerült mindenkinek.

BENDA *(zavart, ilyen érvel szemben nem lehet védekezni)* Nos, jól van. Én... egyszóval, én nem voltam ilyen intézményben. De volt értelme. Ezrével találhat tanúkat az utcán, akik megmondják önnek, hogy volt értelme.

FŐÜGYÉSZNŐ Hol vannak? Miért nem jöttek el?

Benda a három hölgy felé néz, akik hallgatnak. Struna lép be

STRUNA Főügyész elvtársnő — ő nagy színész. A színházért odaadta... mindenét.

FŐÜGYÉSZNŐ A becsületét is?

STRUNA *(nem szívesen helyesel)* Nos, igen — a becsületét is. De engem elbűjtatott, nagyon nehéz időszakban.

FŐÜGYÉSZNŐ *(szárazon)* Ezt írja a javára.

STRUNA Tetszik tudni — ha már nem is tartottam veled a kapcsolatot, elmentem néha a színházába, a kakasülőre. És örültem, hogy még játszik.

FŐÜGYÉSZNŐ Meg akar hatni? Mivel? Ön is lemondott mindenről. Évekig bujkált, az egyik telet egy földbe vájt kunyhóban vészelte át. Miért éppen ön kel a védelmére?

STRUNA Ismerem őt még a Vrchlicky kertből. Meg az-tán — írni lehet minden zugban. De játszani, közönség nélkül.

FŐÜGYÉSZNŐ Azok ketten, akik a lelkiismeretét terhelik, nem tértek vissza.

BENDA *(halkan)* Négyen.

FŐÜGYÉSZNŐ Tessék?

BENDA *Semmi. (Majdnem könnyes a szeme, annál indulatosabban kitör)* Egyikünk se tudta, túléljük-e egyáltalán! Az embernek joga van tévedni!

FŐÜGYÉSZNŐ Hogyne. Csak mondja meg — hány halottig?

Struna és Benda hallgatnak

(A Főügyésznő Strunához) Azt mondja, hogy nagy színész. Tud valamit, ami nem adatott meg mindenki-nek. Rendben van. Ugyanazok a törvények érvényesek rá, mint miránk?

STRUNA *(a kérdés szuggesztíven hangzott — és Struna egy idő után bólint)* Igen.

FŐÜGYÉSZNŐ És e törvények szerint ő ...

BENDA Áruló és besúgó.

FŐÜGYÉSZNŐ Igen.

BENDA *(más hangon)* Tetszik tudni — ha már egyszer vége a háborúnak — mindent újra kezdünk —, nem lehetne a börtönben ... mondjuk, hogy művelődjenek,

tetszik tudni ... nem lehetne ott valami színházat csinálni?

FŐÜGYÉSZNŐ *(kiszáradva)* Kétlem, Benda úr.

Bejön a segédorvos a Fogoly szerepében, Struna ki-megy, de a Főügyésznő, Ella, Emma és Edina valahogy nyugtalanok, lehajított fejfelé és gondolataikba mélyedve még sokáig a színen maradnak, a párbeszédre nem figyelve — és csak fokozatosan, a következő jelenet során hagyják el a színpadot. Bár a közönség számára ez aligha lesz világos, arról van szó, hogy megpróbálnak felejtetni

FOGOLY *(Benda a szövege alatt átöltözik fegyencruhába)*

Hanem azok a Macbethék, ahogy te mondd, hibát követtek ám el. Csak azt a királyt köllött volna megölniök az elején — aztán abbahagyni. Ez a Macbeth, azt mondd, skót király volt. A neje önagsága királyné. Hát mit akartak még, mi bajuk lehetett volna, legrosszabb esetben sugdolóztak volna itt-ott egyet-mást. De nem, önekk muszáj kiirtani az egész rokonságot. Én mondom, öregem, ez egy kapzsi gaz-ember. Bemegy, tesztem azt, egy magángyos házba melózni, telitömőd a hátizsákokat, aztán sajnálok az öszszes többi cuccot otthagyni. Teli vagy csábitással — teliraksz hát még két kuffert is, pedig jól tudod, hogy a magunkfajta egy hátizsákkal meg két bőrönddel egyből lebukik, mint a pucér spiné a férfitécén. Leri rólad, hogy sítte kell vágni, mint azt a Macbethet meg a feleségét ott Skóciában. Most jövök rá, hogy ez a színház egész tanulságos balhé.

BENDA Voltál már színházban?

FOGOLY Azt nem. Ismertem egy lányt, zsebes, ridikülős, pénztárcás. Az néha odajárt melóba, mikor az emberek jöttek kifele a színházból. Az azt mondta, hogy ha jó a színház, akkor az emberek tisztára el-bambulnak. Aszerint melózott, mikor mit játszanak. Hanem egyszer alighanem rosszul játszhattatok, vagy mi. egy szó mint száz, egyből hogy mi az, hogy képzeli, mit matat itt — egyből sítte vágta. Rendes lány volt.

BENDA Pepi, neked színésznek kellett volna menned.

FOGOLY Azt nem. Én most már tisztességes melóhól akarok élni.

BENDA Mondd — te mit csináltál, mikor érted jöttek?

FOGOLY Már hogyhogy — mit csináltam?

BENDA Hát — biztos színészkedtél. Milyen képet vág-tál?

FOGOLY Én? Ártatlant. Liliomszál, akit molesztálnak. Gondolhatod, hogy nem ment könnyen, két bőrönddel, a hátizsákkal a hátamon. És mit érdekel az téged? Kíváncsi vagy?

BENDA A színész csak akkor hagyja abba a kíváncsiszkodást, mikor a krematóriumba viszik. De még a halottaskocsiban is azon jár az esze — jaj, csak telt ház legyen, lógianak a csilláron is.

FOGOLY Jézusom, te tiszta hülye vagy. Mért nem raktak össze engem egy tisztességes házasságszédelgővel, azok olyan rendes pacákok. Te itt nekem skót királyról meg dán királyfíró dumálsz, közben meg szimatolsz, stírólsz, hogy mit hogyan. Mit vétettem én neked, hogy utánam szaglászol?

BENDA Én így lopok, tudod? Ellopom az egyéniségedet, Pepi. FOGOLY Mindenki lop máma, ami jön, ilyen idóket élünk, tiszta sor. Hanem egyet mondhatok neked, Láda, unatkozni nem lehet melletted. Márpedig az unalom, az a legrémesebb a sítten. Az maga a halál.

BENDA A sítten éppügy, mint a színházban, Skóciában éppügy, mint Csehországban.

FOGOLY Neked örökké csak a színházon jár az eszed, Nem tudsz néhanap másra is gondolni, valami klassz dologra, mint tesztem azt, a börtönigazgató vagy a csillagos ég?

STRUNA *(belép)* Láda?

Az öltözőasztal két felére ülnek, 'mint a beszélőn. A fogoly eltűnik

BENDA Toni! Hát eljöttél?
STRUNA Hát ...
BENDA Hallom, híres ember lettél. Nagyon híres.
STRUNA Igyekszem. Néha összejön, néha nem.
BENDA A Vrchlicky kertet ne hagyd.
STRUNA Jókedvűnek látszol.
BENDA (*kissé keserűen elneveti magát*) Persze, Irtó vicces itt. Viccesebb már nem is lehet. (*Az asztalhoz ül, fehérre festi a halántékát. Egy darabig mindketten hallgatnak*) Te ... , Toni.
STRUNA Hm.
BENDA Van 'egy fiam valahol. Te tudsz róla.
STRUNA (*szüntet után*) Lányod.
BENDA Mindig tudtam.
STRUNA Csak nem akartad azt a... felelősséget.
BENDA Tudja, hogy én az ó ...
STRUNA Nem.
BENDA Akkor jó. Mire menne egy ilyen apával? Mit csinál?
STRUNA Leginkább matematikával foglalkozik majd.
BENDA Tisztességesen megélt majd legalább. — Máskor is eljössz, Toni?
STRUNA Ha ennek vége lesz, a kapuban várlak. BENDA Rendes vagy, Toni. Mindig a barátom voltál.

Struna kimegy

(Benda egyedül) Az idő, főorvos úr. Az idő, mondják. mindent begyógyít. Csakhogy az idő szalad, a szerepek meg elmennek melletted — és sose fogod már eljátszani Oidipuszt. (*Leveti a fegyenczubbonyt*) Ruhacsere. Átöltözés, Erlebachné. (*Civil zakót vesz fel. A halántéka erősen őszerű*) Lányok! Megvagytok még egyáltalán? Hát hogye! Ti akkor is meglesztek, ha mi már nem leszünk. — Igazgató úr, kérem, én ,semmi mást nem akarok, mint újra játszani. A közönség nem felejtett el, majd meg tetszik látni, ki mindenki fog ideutazni 'értem ...

Belép a főorvos az Igazgató szerepében

IGAZGATÓ Sajnos, Benda úr... éppen nincs üres helyem.
BENDA Igazgató úr, kérem, én sokáig böngésztem a térképet, jó alaposan megnéztem. Kisebb várost és kisebb színházat nem találtam.
IGAZGATÓ Nem valami udvarias.
BENDA Nem udvariasságról van itt szó.
IGAZGATÓ Akkor pontosabban mondom. Nincs üres helyem az ön számára.
BENDA (*természetesen elérti, de egy idő után nem hajlandó érteni*) Tudom, évek óta nem voltam színpadon. Talán már nem is menne úgy ...
IGAZGATÓ Dehogynem. A tehetséget nem lehet elfelejteni. (*Elszomorodva mondja ezt, egy ideig eltart, míg összeszedi a gondolatait*) Minek kerülgessem, Benda úr. Én nem vagyok kiugró tehetség. Vidéki színész. Évekkel ezelőtt megtiszteltetésnek éreztem volna, ha önnel egy színpadon szerepelhetek. Hogy el-mondhassam — egyszer együtt játsztam Bendával. Ma — szégyenkeznék miatta.
BENDA Mi azt mondtuk valamikor — csapnivaló színész, aki nem bír ki egy kétórás szégyent.
IGAZGATÓ Hiszen mondom, hogy rossz színész vagyok. De az a véleményem... nemcsak nekem... az a véleményem, hogy a színpadról nem szólhat az emberekhez egy ...
BENDA Fejezze csak be. Egy áruló, egy besűgő.
IGAZGATÓ (*szárazon*) Szeretnék valamit mondani az 'embereknek. És azt akarjuk, hogy jogunk legyen azt kimondani.
BENDA Hát... igen... (*Lassan kifelé indul. Az igazgató nyilván megsajnálja*)
IGAZGATÓ Nem szívesen mondom ezt, Benda úr. De tényleg így gondolom.
BENDA (*minden keserűség nélkül, fellelkesülve az öt-lettől*) Vegyen fel világotónak vagy díszítőnek. Igazgató úr! Díszítőkben mindig hiány van. Ki áldozza

fel a vásár- és ünnepnapjait, az estéit. És egy kis társulatnál, ha sok szereplős a darab, mindig csurran-csöppen valami az ügyesebb díszítőknek. — Igazgató úr ... nagyon kérem.

IGAZGATÓ Jó. Fel van véve.

BENDA Igazgató úr, Benda nem lesz seholl! Csak rend-ör lesz, vagy süket zöltséges, vagy második alabárdos, megváltoztatom a nevemet, felsőpröm a !színpadot. (*Közben kereskedőnek öltözik. Kifejezően és agyonjátssza*) Kapkod ez még .a szemét után is. Van nekem 'olyan aszalt szilvám — hét éve ott penészedik a hordóban — a kisinasom kiköpné, ez meg marok-számra tömi a zsebibe.

Az ápolónó toppan be a szemüveges Rendezőné szerepében

RENDEZŐNŐ De nem, Benda úr! Hogy is magyarázzam?

Mikor én félek magától.

BENDA (vidáman) Hát ne féljen. Tudja, az én időmben a rendező szakállas úr volt, aki lenn ült a nézőtérén, és annyit mondott: „Innen tessék bejönni, de vigyázza. nehogy összeütközzenek.”

RENDEZŐNŐ (*nagyon izgatott*) Sokra megy vele, hogy megváltoztatta a nevét, mikor a jelenet arról szól, hogy „ide nézzetek, Benda játssza az egyik kereskedőt”. Ez Hlesztahov jelenete, nem lehet őt lejátszani. Gyorsan adja alá a mondatot. ne másszon bele a fénybe, és nem lehet ügy elnyújtani a kereskedők epizódját. A színház kollektív művészet, Benda úr, és próbáljon végre beletörődni, hogy ez a kereskedő kis szerep.

BENDA (*vidáman*) Nincs kis szerep, csak kis színész. Ez, persze, egy marhaság, de olyan felemelő. hogy az ember mindig bedől neki.

RENDEZŐNŐ Mehetnénk vita nélkül. Benda úr? BENDA Ne izguljon, kislány, úgy felpörgetem, hogy Hlesztakov levegőhöz se jut.

RENDEZŐNŐ Isten az atyám, meggondolom, hogy még egyszer szöveges szerepet adjak magának. (Kimegy)

BENDA (utánakiált) No látja, ez egy értelmes gondolat! (Hátat fordít a közönségnek) Na, lányok. Lányok, függöny!

Zene, a táncosnők

Ti még mindig a régiek vagytok, lányok. Nem öregedtetek. (Vadul megfordul és rázendít, mint egy gép-fegyver) Kapkod ez még a szemét után is. Van nekem olyan aszalt szilvám, hét éve ott penészedik a. hordóban, a kisinasom kiköpné, ez meg marokszám tömi a zsebibe! (A zene még szól, Benda szelíden el-mosolyodik, a táncosnők kimennek, Benda leveti a kabátját, és ledobja az előtérbe) Egész jól ment, főorvos úr. A színpadon mindenről elfeledkezel. Az epe-görcsöcsről, arról, hogy egyedül vagy, még arról is ... arról is, hogy pár éve két szótól meghaltál. Egész jól ment. És volt még néhány... nagy színházi este (Közökken az emlékekből, az öltözőasztalhoz megy és mechanikusan szöveget tanul) Hm... hm... hm... Mert Brutus nyelve már bezárja... élte történetét. Szememre éj borong ... Testem pihenni vágy.

Belép a főnővér Marie szerepében

MARIE Nem tudsz eléj jönni? Egyedül cipekedjem ezekkel a szatyrokkal? (Egyáltalán nem szükséges, hogy legyenek, szatyrok) A mester nem cipelhet szatyrokat a városban, ugye? (Nem hangzik haragosan, Marie inkább fáradt és törődött)

BENDA Képtelen vagyok megtanulni, Marie.

MARIE A cipekedést?

BENDA A szerepet.

MARIE Hm. Nem lesz krumpilángos, krumpelit nem hoztam, és mindjárt kezdődik az értekezlet a Tanács-nál.

BENDA Mi volna, ha mesélnék neked? Azt talán még tudok.

MARIE Mesélni! Azt tudsz.

BENDA A zebráról, mit szólsz? Hogy milyen nagyon szeretted a mandulabokor levelét.

Marie oda se figyel, kimegy

Ha nem, hát nem. Mit neked Kelet-Afrika állatvilága? *(Újra nekilát a szereptanulásnak) Most éljetez mindnyájan boldogul. Mert Brutus nyelve már (Nem tudja tovább, visszamegy az asztalkához, bele-néz a szövegbe, motyog) ... már bezárja élte történetét. (Fennhangon próbálja) Most éljetez mindnyájan boldogul. Mert Brutus nyelve már... (Megint nem tudja, nem akarja elhinni, megy a példányért)*

Marie visszatér, útra készen, csak átszalad a színen. Szárazon, türelmetlenül, mert már nem bírja hallgatni

MARIE Most éljetez mindnyájan boldogul, mert Brutus nyelve már bezárja élte történetét, szememre éj borong, testem pihenni vágy. (El)

Benda az arcát dörzsöli, megéri, hogy képtelen megtanulni, leül a sminkasztalhoz. A Rendező jön. Benda előveszi az ősz parókát, amelyet a játék elején levett — és a következő jelenet alatt végig ezt a parókát rakja fel, a maszkját igazgatja

RENDEZŐ Benda úr... nagyon szeretném megrendezni az Oidipuszt. Tudja, nem tudom, megkapom-e? Benda úr játszott valaha Oidipuszt?

BENDA Nem.

RENDEZŐ Ha megkapnám, szívesen eljátszatom magával Thiréziást, a jóst. Mi a véleménye? BENDA Nem kapja meg.

RENDEZŐ Ez tény. Nem tudná bedobni valahogy a főnöknek?

BENDA *(száraz, kemény)* Az Oidipuszhoz nem fognék csalás árán, mert még a végén kiszűrhatja a szemét.

RENDEZŐ Miféle csalás árán, megegyezésről van szó.

BENDA *(nagyon komolyan)* Erkölcsei kérdésekben ne oktasson engem.

RENDEZŐ És ezt pont maga mondja, Benda úr? *(Rögtön megbánja a sértést)* Ne haragudjon, tudom, hogy az még mindig bántja magát.

BENDA Magát is bántja, pedig át se élte.

RENDEZŐ Miért nem magyarázza el legalább mi nekünk, akik nem éltük át, hogy is volt akkoriban?

BENDA Lehet azt magyarázni?

RENDEZŐ Mért ne lehetne?

BENDA Mert magyarázni annyira, mint mentetetni. Mentetetni a megbocsáthatatlant. Magát arra tanították, hogy minden történetnek van katarzisa, ugye?

Afféle... belfertőtlenítés beöntéssel. Hát ennek a történetnek nincs katarzisa.

RENDEZŐ Csak nem akarja azt mondani, hogy most már élete végéig ...

BENDA Arra a pillanatra, amíg színpadon vagyok ... addig, amíg játszom... addig el kell felejtenie. Ez minden, amit akarok — és amit tudok. Csak hát ...az a pillanat egyre rövidebb.

RENDEZŐ Nem jól van?

BENDA *(arca megváltozott, felragasztotta a parókát)* Thiréziás túl nagy szerep már nekem.

RENDEZŐ Kérem... inkább... ügyse kapom meg.

BENDA Csinálja meg az Oidipuszt. Játsszák el a piac-teren. Néhány hordó, pár deszkát rá... Stefan ért; a dolgát... Ancsi majd kalapoz... én meg... én süghatok talán...

RENDEZŐ Rosszul érzi magát? Hozzak valamit? BENDA Igen. Egy kupica rozspalinkát. *(A Rendezőre néz, nagyon szelíden elmosolyodik, és nagyon szelíden megszólal) Ancsi ...*

RENDEZŐ Én... hívok valakit. *(Kiszalad)*

BENDA *(egyedül. Felveszi a kórházi köpenyt, az utolsó*

jelmezt, ami a próbababán maradt -- a próbababák most már csupaszok) Az ember ne legyen fuvola, fő-orvos úr, ez a tanulság az Oidipusz-játékból. Ne légy fuvola, amin bárki kedvére muzsikál — de azért szóljon a hangod a zenekarban. Csakhogy nekem nem szabad lett volna már akkoriban, ott a vásárban, nem szabad lett volna benézni a koszos rongyok mögé abba a bódéba, ahol bábszínházat játszottak, és püfölték egymást és kiabáltak, nesze, nesze, adok én neked! Tizenegy éves voltam, főorvos úr, honnan tudhattam, hogy el kéne szaladnom, minél messzebbre a bábszínházról, meg a koszos rongyokból tákolt színpadtól, hogy el kell futnom attól a két öregembertől, akik kiabáltak. hogy nesze. nesze, adok én neked! *(Majd az eddigiekkel ellentétben, ragyogva. a szavakat kóstolgatva hozzáteszi) És színházat játszottak! (Szünet után) Lányok!*

Senki nem jön

Lányok!

Befut a főnővér, a főorvos, a segédorvos

FŐNŐVÉR Mit csinál, Benda úr?

SEGÉDORVOS Nem szabad felkelnie.

FŐNŐVÉR Jöjjön 'szépen, nyugalom.

Az ágyhoz vezetik

FŐORVOS Hol a nővérke, hogyhogy nincs itt?

Az ápolónő beszalad

Hogy képzeled ezt, nővérke?

BENDA Ancsit ne bántásák, Ancsi nem tehet semmiről! Engem se bántsanak.

SEGÉDORVOS Morfiumot?

FŐORVOS Ne. Hagyják békén.

BENDA Köszönöm, főorvos úr. Köszönöm a türelmét. A főorvos, a segédorvos, a főnővér és az ápolónő talán elmennek, talán csak a háttérbe húzódnak, a próbababák közé, és mindvégig ott maradnak

(Benda ül az ágyon, az arca éles fényben) Stefan .. . Karlovská ... (Szárazon ismétli meg ezt a halálos ítéletet. Talán le is fekszik, de utána hirtelen felemelkedik — és minden színészi hangsúly nélkül, csak bizonyítékként, hogy tudja a szövegét, tisztán, világosan, gépiesen megszólal)

Most éljetez mindnyájan boldogul.

Mert Brutus nyelve már bezárja élte

Történetét. Szememre éj borong,

Testem pihenni vágy.

(Hirtelen kétségbeesve) Főorvos úr! Nővérke! Doktor úr!

Nekem közönség kell!

Megszólal az ismerős zene, megjelennek a táncosnők, nem táncolnak, csak tánclépésben mennek, Bendára néznek, ezt eddig többnyire nem tették, majd a fekete ruhás egy fehér függőnyt húz Benda ágya elé, vagy csak eltakarják a testükkel és átölelik. A háttérből Ella, Emma és Edina jönnek egész előre

ELLA Meg kell hagyni, szép temetés volt.

EDINA Megint egyszer összejöttünk, hölgyeim.

EMMA Hisz kicsit ő volt a mi fiatalságunk .. .

ELLA Akkor is azt mondom — a színész hiúságból színész. A dicsőségért ... hogy mások megbámulják ... Hisz még a temetése is szebb.

EDINA *(szórakozottan) Talán lustaságból. Hogy reggel ne kelljen korán kelni.*

EMMA És végül is nem a saját szavait mondja, csak amit mások kitaláltak.

ELLA Hanem ő igencsak szépen mondta.

STRUNA *(a keménykalappal a kezében feltűnik mögöttük) Menjenek már a fenébe, nyanyák!*

ELLA Mit kiabál itt velünk?

EDINA Mit merészel?

EMMA Ki maga, mit akar tulajdonképpen?!

STRUNA Én azt akarom — hogy éljen. Csak ha nem vagy már, csak akkor... nem tehetsz jóvá semmit. Azt akarom, hogy éljen.

A színpalak mögül vagy talán magnószalagról megszólal Benda. „Eljátszottuk, nagyérdemű, ezt a koldusoperát...” — És Benda megjelenik hátul, körüljárja a próbababákat, némelyiket megsimogatja. Többnyire sziluettben látjuk, egy reflektor lassan végigpásztázza a rivaldánál szanaszét heverő ruhadarabokat. Mindenki mozdulatlanul követi a színpadon Benda árnyékát. Majd Struna odanyújtja a keménykalapot -- s Benda öreg

maszkban, de fiatalon és sugárzón, elénekli az utolsó strófát

BENDA

Mert sötétben él az egyik

És a másik fényben él,

És a sötét messze látszik

Ám nem látható a fény.

(Táncol a táncosnőkkel — és a színpad nagyon lassan sötétbe borul)

Vége

(A Julius Caesarból vett idézetek Vörösmarty Mihály. A revizor részletei Mészöly Dezső és Mészöly Pál fordítá sából valók.)

Felelős kiadó: Siklósi Norbert, a Lapkiadó Vállalat igazgatója

Borsod megyei Nyomdaipari Vállalat, 1980 — 6324 — Felelős vezető: Kilián Béla igazgató